

ОРІЄНТИР

МІСЬКИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ

ПЕРЕДОВИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД

Педагогічна діяльність відкриває простір для творчості й новаторства, для народження перспективного досвіду й збагачення педагогічної науки завдяки його вивченню та узагальненню.

Найчастіше педагогічний і соціально-педагогічний пошук будується на основі або під безпосереднім впливом конкретного перспективного досвіду. Оскільки ефективно запозичувати його можливо тільки творчо, то освоєння досвіду перетворюється на його переробку, модифікацію, по суті, в процес вироблення на основі відомого зразка свого, авторського варіанту.

Перспективний педагогічний досвід визначає зміст освіти, істотно впливає на форми і методи, організаційну структуру педагогічного процесу. Саме тому проблеми вивчення, узагальнення й поширення перспективного педагогічного досвіду стають одними з найважливіших задач для всіх педагогічних колективів.

Уважне, дбайливе ставлення до накопичення, узагальнення і популяризації перспективного педагогічного досвіду сприяє становленню і розвитку професійної майстерності освітян - найважливішого чинника високої якості освіти.

Аналіз діяльності навчальних закладів міста свідчить, що чимало педагогічних колективів, керівників, вихователів, учителів мають вагомий набутки й цікаві ідеї, апробовані системи роботи за різними напрямками. Проте, як свідчить практика, вивчення, узагальнення й опис ППД є одним з найскладніших напрямків у діяльності методичних служб на всіх рівнях.

Врахувавши запити керівників і педагогів, пропонуємо коментарі до визначення основних структурних позицій перспективного педагогічного досвіду, які побудовані за рекомендаціями відомих сучасних вітчизняних і зарубіжних науковців, керівників і педагогів навчальних закладів.

Випуск адресовано директорам, їх заступникам, методистам, педагогічним працівникам.

Скрипниченко Н.А.,
завідувач ММК

*Сильним,
досвідченим стає
педагог, який уміє
аналізувати свою
працю...*

*... У своїй
основі педагогічна
праця стоїть
близько до
наукового
дослідження. Ця
близькість,
спорідненість
закледається,
перш за все, в
аналізі фактів і
необхідності
передбачати.*

*Учитель, який
уміє проникати
подумки у
сутність фактів,
у причинно -
наслідкові зв'язки
між ними,
запобігає
багатьом
труднощам і
невдачам.*

*В.О.
Сухомлинський*

Нормативно-правове забезпечення узагальнення передового педагогічного досвіду

Одним з основних завдань, визначених у **законах України «Про освіту» та «Про загальну середню освіту»**, є істотне поліпшення методичної роботи керівників навчальних закладів, методичних служб щодо організації та спрямування роботи педагогів на інтенсивне впровадження в практику нових прогресивних педагогічних ідей, технологій навчання й виховання, досягнень сучасної педагогічної науки та практики.

Рішенням колегії Міністерства освіти України від 23.11.87 № 9/108 **«Про вдосконалення системи вивчення й поширення передового досвіду»** визначено чіткі рекомендації щодо порядку вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду на всіх рівнях: *заклади освіти — міські (районні) відділи освіти, їх методичні кабінети — обласні управління освіти, їх методичні служби — педагогічні вищі навчальні заклади, методичні установи Міністерства освіти України, науково-дослідницькі інститути.*

Згідно із цим нормативним документом, роботу з вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду в школі очолює директор та його заступник з навчально-виховної роботи, в дошкільних і позашкільних установах — керівник, у межах району (міста) — районні (міські) управління (відділи) освіти, в області — обласне управління освіти і науки, на всеукраїнському рівні — Міністерство освіти і науки України.

Безпосередньо організують і здійснюють цю роботу:

- **у школі**—директори та їхні заступники із залученням учителів і вихователів;
- **у районах (містах)** — методичні кабінети (інформаційно-методичні центри) районних (міських) управлінь (відділів) освіти;
- **в області** — обласний інститут післядипломної педагогічної освіти;
- **на всеукраїнському рівні** — Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства науки і освіти України.

Робота з ППД проводиться згідно з **планом роботи** на кожному його етапі.

Керівники та методичні працівники навчальних закладів освіти виявляють нове, раціональне в досвіді окремих педагогів, інформують про нього членів педагогічного колективу; роз'яснюють переваги у виявленому досвіді роботи педагогів, використанні певних методів і прийомів, презентують їх у дії; навчають учителів, вихователів, керівників гуртків використовувати запропоновані методи і прийоми; здійснюють аналіз результатів поширення досвіду.

У тих випадках, коли виявлений, вивчений, узагальнений, схвалений, поширений досвід за своїм значенням являє цінність і за межами навчального закладу, адміністрація повідомляє про нього методичний кабінет районного (міського) управління (відділу) освіти.

Методичні районні (міські) управління (відділи) освіти за допомогою керівників навчальних закладів ґрунтовно вивчають ППД, виявляють стійкість його результатів, оцінюють значення досвіду, визначають рівень, на якому він може бути використаний. Якщо досвід учителя, вихователя, керівника гуртка допомагає розв'язувати актуальні завдання закладу та достатньо ефективно впливає на діяльність багатьох педагогів, то проводять роботу з узагальнення, схвалення, поширення та пропагування його через методичні наради, конференції, лекції, предметні семінари, практикуми, взаємовідвідування уроків тощо.

У випадках, коли досвід вносить новизну в теорію та практику, збагачує засоби і методи навчально-виховної діяльності, його не лише використовують у конкретних школах, а рекомендують для вивчення та узагальнення на обласному рівні, про що повідомляють обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. А також забезпечують поширення та використання ППД окремих педагогів та педагогічних колективів, працівників освіти, методичних кабінетів, рекомендованого обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти та Міністерством освіти і науки України.

Обласне управління освіти і науки, інститут післядипломної педагогічної освіти:

- виявляють, вивчають, узагальнюють і схвалюють педагогічний досвід;
- організують роботу з поширення схваленого та рекомендованого Міністерством освіти і науки України педагогічного досвіду;
- забезпечують ознайомлення з передовим педагогічним досвідом під час гурткової та інших форм підвищення кваліфікації: надсилають районним (міським) управлінням (відділам) освіти, методичним кабінетам, школам, дошкільним і позашкільним установам інформаційні матеріали, що розкривають зміст, педагогічну й соціальну суть досвіду, його ефективність;
- відряджають працівників до інших областей України і країн з метою ознайомлення із ППД;
- направляють до Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України (у вигляді аргументованої змістовної інформації) подання про досвід, який пройшов апробацію в масовій практиці і має істотний вплив на підвищення ефективності навчально-виховного процесу, з метою його подальшого вивчення.

Вивчати досягнення кращих майстрів-новаторів, запроваджувати їх у практику — одне з головних завдань методичних служб усіх ланок освіти.

У Положенні про районний (міський) методичний кабінет (центр) (наказ Міністерства освіти і науки України від 08.08.08 № 1119) визначені завдання методичного кабінету (центру).

Серед них:

- вивчення, узагальнення та впровадження в педагогічну практику досвіду використання інноваційних технологій і сучасних форм організації навчально-виховного процесу;
- формування електронної бази даних щодо перспективного педагогічного досвіду та інноваційної діяльності педагогічних колективів і окремих працівників; створення сучасних науково-методичних матеріалів, фондів навчальної, довідкової, методичної, психолого-педагогічної, наукової, науково-популярної, художньої та іншої літератури і періодичних педагогічних видань.

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 20.10.97 № 385 «Про Положення про методичний кабінет середнього закладу освіти» методичний кабінет середнього закладу освіти сприяє впровадженню в практику роботи вчителів перспективного педагогічного досвіду, досягнень сучасної науки та освітніх технологій.

У методичному кабінеті закладу зосереджуються такі матеріали:

- банк даних (картотека) педагогічних знахідок, досвіду, освітніх технологій;
- аудіо-, відеотека кращих освітніх доробок школи, району (міста), області.

Сучасний урок - це твір мистецтва, де педагог уміло використовує всі можливості для розвитку особистості учня.

Г.Іванов

ОЗНАКИ ПЕРЕДОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ

1. Актуальність, соціальна значущість та новизна (застосування досягнень науки, раціоналізація окремих елементів педагогічної праці, реалізація педагогічних концепцій, ідей, використання методичних рекомендацій розроблених вченими).
2. Висока результативність (результати навчання повинні бути вищими за масові показники).
3. Доказовість (достатня перевірка часу, отримання тих же результатів в роботі різних педпрацівників або колективів).
4. Стабільність досвіду (позитивні результати досвіду повинні бути не тільки при визначених умовах, але й при змінних умовах навчання).
5. Спадкоємність досвіду (передовий досвід не є протиріччям масовому, а доповнює і удосконалює його).
6. Перспективність (тобто є перспектива розвитку і застосування його на практиці, доступний для творчого наслідування іншими, не потребує створення особливих умов).

УМОВИ, ЩО ПЕРЕДУЮТЬ ПОЯВІ ППД

1. Спрямована діяльність заступника директора з НВР на зростання результативності роботи педколективу в цілому.
2. Стимулююча діяльність заступника директора з НВР в питаннях зростання ділової кваліфікації і педагогічної майстерності викладачів та майстрів виробничого навчання.
3. Вивчення і пропаганда наукових досягнень та досвіду роботи інших педагогічних колективів або викладачів та майстрів виробничого навчання.
4. Створення комфортної психологічної атмосфери серед викладачів та майстрів виробничого навчання.
5. Ефективне індивідуальне консультування заступником директора з НВР викладачів та майстрів виробничого навчання з питань передового педагогічного та виробничого досвіду.

ВИДИ ПЕРЕДОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ

За обсягом:

- система роботи освітнього закладу;
- система роботи працівника освітнього закладу;
- розв'язування важливої педагогічної проблеми в освітньому закладі;
- розв'язування важливої педагогічної проблеми педагогічними працівниками;
- певні форми, методи та прийоми роботи, що використовують у закладі освіти;
- форми, методи та прийоми, які використовують окремі працівники освіти.

За рівнем творчої самостійності:

- репродуктивний (діяльність, яка не має в собі чогось нового, але спрямована на сумлінне виконання своїх професійних обов'язків, є гарним взірцем для тих педагогів, які ще не володіють педагогічною майстерністю);
- раціоналізаторський (діяльність, яка пов'язана із творчим використанням відомих форм і методів, спрямована на підвищення ефективності педагогічної праці);
- новаторський (діяльність, яка завжди пропонує суттєві зміни в навчально-виховній роботі, має в собі елементи творчого пошуку, новизни, оригінальності. Такий педагогічний досвід особливо цінний тому, що він прокладає нові шляхи в шкільній практиці та педагогічній науці).

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ПЕРЕДОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ

• **АКТУАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ**

Даний педагогічний досвід по своїй суті новий і відрізняється від масового, сприяє вирішенню основних завдань, що стоять перед системою освіти на сучасному етапі її розвитку, актуальних проблем педагогічної теорії та практики, знаходить застосування у масовому досвіді, збагачує його і має перспективу для подальшого його поширення.

• **ВИСОКА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ**

Перспективний досвід повинен приносити вагомі плоди: істотні зрушення в характері навчальної діяльності, соціалізації, вихованості, загальному розвитку школярів, підвищенні престижності навчальних закладів. Під стабільністю досвіду мається на увазі підтвердження його ефективності при деякій зміні умов, досягнення позитивних результатів упродовж достатньо довгого часу, з різним складом учнів. Високі результати у роботі досягаються при найменших затратах сил учителів, учнів, батьків, матеріальних засобів школи, громадськості тощо.

• **НАУКОВА ОБГРУНТОВАНІСТЬ**

Передовий досвід враховує закономірності процесу виховання й навчання школярів. Відступ від цих об'єктивно існуючих закономірностей веде до суб'єктивних і помилкових суджень і висновків.

• **МОЖЛИВІСТЬ ТВОРЧОГО НАСЛІДУВАННЯ ДОСВІДУ ІНШИМИ ПЕДАГОГАМИ**

Готовність досвіду до творчого використання при наявності в ньому продуктивної педагогічної ідеї, доступність і наступність досвіду, що дозволяє розвивати й удосконалювати власну практику, теоретична і практична готовність педагогічних кадрів до творчого використання провідних ідей досвіду. Будь-який творчий досвід тісно пов'язаний з особистістю його творця, з індивідуальним стилем діяльності педагога, з традиціями і, так званим, творчим почерком колективу.

• **НАЯВНІСТЬ ЕЛЕМЕНТІВ НОВИЗНИ Й ОРИГІНАЛЬНОСТІ**

Ознака ця може проявитися різною мірою: від внесення нових положень у науку до більш ефективних засобів застосування на практиці вже відомих положень і модернізації окремих сторін педагогічного процесу.

• **ВІДПОВІДНІСТЬ ОСНОВНИМ ПОЛОЖЕННЯМ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ НАУК**

По-справжньому гуманні результати, глибокі позитивні зрушення у розвитку особистості можуть бути досягнуті тільки на основі гуманних засобів, справжньої співпраці і співтворчості, тільки на основі поєднання індивідуального підходу з участю у колективному житті, тільки на основі розвитку активної діяльності учнів і постійного привнесення в цю діяльність нового змісту і нових способів діяльності тощо.

• **ОПТИМАЛЬНЕ ВИТРАЧЕННЯ СИЛ, ЗАСОБІВ І ЧАСУ ПЕДАГОГІВ І ВИХОВАНЦІВ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ПОЗИТИВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ.**

Якщо позитивні результати досягаються за рахунок збільшення навантаження, значних додаткових витрат часу, втрати здоров'я педагогів або вихованців, то такий досвід не можна віднести до перспективного. Оптимальність досвіду в цілісному соціально-педагогічному процесі. Передбачається можливість вписати конкретний досвід в існуючу систему роботи, не жертвуючи при цьому вирішенням жодної з інших виховних і освітніх задач, а тільки забезпечуючи підвищення ефективності їх вирішення.

ПЛАНУВАННЯ ВИВЧЕННЯ ППД

Зразок

ОБЛІК ППД

№ з/п	Орієнтовна тема й ідея досвіду	Адреса	Дані про вчителя				
			ПІБ	Рік народження	Освіта	Стаж роботи	Результати атестації

Зразок

ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПЛАН ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ РОБОТИ ВЧИТЕЛІВ

№ з/п	П.І.Б. учителя	Фах	Тема досвіду	Дата	Примітка
		Учитель фізики	Використання проектних технологій на уроках фізики	2014–2015 н. р.	
		Учитель біології, хімії	Застосування сучасних інформаційних технологій навчання з метою підвищення ефективності засвоєння навчального матеріалу	2015–2018 н. р.	
		Учитель математик и	Використання технологій продуктивного навчання на уроках математики	2015–2017 н. р.	

Зразок

КАТАЛОГ ПЕРСПЕКТИВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ

П.І.Б. учителя	Фах	Тема досвіду	Вид узагальнення	Хто впроваджує	Через які форми роботи впроваджують
	Учитель початкових класів	Нетрадиційні підходи до навчально-виховного процесу — ідеї ТРВЗ (теорії розв'язання винахідницьких задач)	Опис досвіду, папка з розробками, випуск методичного бюлетеня, методичних посібників		Наставництво, виступи на педрадах, МО, семінарах-практикумах, випуск методичних посібників, школа ППД

**ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ З УПРОВАДЖЕННЯ ВЧИТЕЛЯМИ
ПЕРЕДОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ**

№ з/п	Зміст роботи	Відповідальні	Примітка
	Розпорядження адміністрації НВК щодо пропаганди й упровадження ППД	Директор	наказ
	Складання списків рекомендованої літератури з інновацій, які впроваджують учителі НВК	Бібліотекар	тематичні виставки
	Роз'яснення прогресивної, новаторської суті й ефективності ППД	Керівники МО	за окремим планом
	Ознайомлення вчителів НВК з принципами й конкретними прийомами новаторської праці	Керівники МО	засідання МО
	Створення творчої групи з упровадження передового досвіду	Заступник директора	наказ
	Активізація роботи школи передового педагогічного досвіду з питань упровадження ППД	Керівник школи ППД	за окремим планом
	Упровадження інновацій педагогічного досвіду через колективні форми методичної роботи	Заступник директора Керівники МО	за окремими планами
	Розробляння тем, доповідей для виступів на педагогічній раді, педагогічних читаннях, проведення педагогічних консиліумів, семінарів-практикумів: уточнення системи відкритих уроків учителів, досвід яких упроваджують	Заступник директора	за окремим планом
	Проведення методичних консультацій для вчителів НВК з питань передового педагогічного досвіду	Учитель-новатор	за окремим планом
	Відвідування вчителями, чий досвід вивчають, уроків, позакласних заходів тих учителів, які впроваджують його досвід у власну практику навчальної діяльності, для внесення коректив і допомоги (за необхідності) й ознайомлення з результативністю їх інновацій	Учитель-новатор	
	Висвітлення передового педагогічного досвіду в педагогічній літературі, періодичній пресі, методичних бюлетенях, на виставках педагогічних технологій	Заступник директора учителі	

МАТЕРІАЛИ ПО УЗАГАЛЬНЕННЮ ППД

- Наказ «Про вивчення досвіду роботи вчителя»
- План роботи з вивчення досвіду
- Характеристика вчителя
- Опис досвіду:
 - ✓ анотація досвіду роботи ;
 - ✓ тема досвіду;
 - ✓ автор досвіду;
 - ✓ адреса досвіду;
 - ✓ технологія досвіду;
 - ✓ вид досвіду за характером новизни;
 - ✓ актуальність;
 - ✓ етапи роботи;
 - ✓ сутність досвіду;
 - ✓ зміст досвіду роботи
- Наказ «Про підсумки вивчення досвіду роботи вчителя»
- Витяг з протоколу засідання педагогічної ради
- Картка обліку об'єктів передового педагогічного досвіду
- Заходи щодо впровадження досвіду
- Сигнальна картка з упровадження передового педагогічного досвіду

ЕТАПИ ВИВЧЕННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ Й УПРОВАДЖЕННЯ ППД

1 рік

1. Формування теми та мети досвіду.
2. Опрацювання літератури.
3. Збір емпіричного матеріалу.
4. Відвідування занять.
5. Консультації та рекомендації.
6. Моніторинг знань учнів.

2 рік

1. Відвідування занять та інших форм НВП.
2. Консультації та рекомендації.
3. Частковий опис досвіду.
4. Аналіз діяльності викладача (попередній).

3 рік

1. Творчий звіт викладача.
2. Моніторинг знань учнів.
3. Аналіз діяльності викладача.
4. Опис досвіду.
5. Обговорення узагальнених матеріалів на засіданні педагогічної ради.
6. Висновки та рекомендації.
7. Оформлення матеріалів для затвердження.

ЕТАПИ ВИВЧЕННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ Й УПРОВАДЖЕННЯ ПДД**I. Підготовчий**

Передбачає організаційну, теоретичну й методичну підготовку.

У процесі організаційної підготовки необхідно визначити проблематику й об'єкти досвіду, спланувати його вивчення. Дані про об'єкти досвіду доцільно обліковувати за певною формою

№ п/п	Орієнтовна тема та ідея досвіду	Адреса	Дані про вчителя				
			Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народження	Освіта	Стаж роботи	Результати атестації

Проблематику й об'єкти досвіду висвітлюють у відповідних розділах перспективного плану:

- зміст, форми, принципи, методи, засоби навчання;
- засоби розвитку учнів;
- зміст, форми, методи виховання в процесі викладання предмета;
- управління школою, керівництво навчально-виховним процесом;
- система підвищення кваліфікації.

Теоретична підготовка щодо вивчення досвіду передбачає:

- ознайомлення з історією питання, яке стосується цієї проблеми;
- ознайомлення із сучасною інтерпретацією проблеми;
- зіставлення матеріалів з інформативними даними, здобутими на підставі тривалих спостережень.

Це дає змогу осмислити наявний досвід, допомогти підвищити рівень майстерності вчителя, внести певні корективи. Прийоми роботи під час теоретичної підготовки: інформаційно-аналітичний, конструювальний, консультативний.

Якщо досвід потрібно лише узагальнити, методична підготовка полягає у вивченні мети, змісту, обсягу питань для вивчення форм, їх узагальнення, у добиранні потрібних статистичних даних, дидактичних матеріалів, методів роботи відповідно до проблеми передового педагогічного досвіду.

Основні методи роботи в цьому випадку — спостереження, аналіз, узагальнення. Якщо досвід ще не сформований і його потрібно моделювати, методична підготовка набагато складніша. Основними методами роботи за такої ситуації є формувальний експеримент і спостереження.

Після організаційної, теоретичної, методичної підготовки на основі перспективного плану здійснюють поточне планування вивчення досвіду. У поточних планах зазначають тему й мету досвіду, об'єкт вивчення, терміни, зміст роботи щодо вивчення досвіду.

ЕТАПИ ВИВЧЕННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ Й УПРОВАДЖЕННЯ ПДД

II. Вивчення передового досвіду

Цей етап можна поділити на такі частини:

- попереднє спостереження. Проводять у вересні – жовтні протягом 10–15 днів з метою визначення в загальних рисах суті досвіду, його оцінки з точки зору критеріїв;
- ґрунтовне вивчення досвіду. Передбачена тривала, планомірна робота методиста за певною схемою, зміст якої залежить від характеру досвіду, встановленого під час попереднього спостереження. Ці спостереження варто проводити у два періоди: у грудні – травні з інтервалами в 1,5–2 місяці протягом 5–7 днів. Методист має уточнити й поглибити висновки про суть досвіду, надати допомогу щодо усунення виявлених недоліків і довести до необхідного ступеня досконалості;
- контрольне вивчення, суть якого — аналіз ефективності роботи вчителя, результативності його досвіду, проведення контрольних робіт у кінці року, перевідних і випускних екзаменів.

У процесі вивчення досвіду роботи використовують такі методи:

- спостереження;
- бесіди з педагогічними працівниками й учнями школи, анкетування;
- вивчення планів роботи закладів освіти й педагогічних працівників;
- відвідування й аналіз різних форм організації навчально-виховного процесу;
- усне опитування з метою визначення рівня знань, умінь, практичних навичок учнів і рівня їх вихованості;
- проведення контрольних, практичних і лабораторних робіт;
- аналіз учнівських робіт;
- вивчення педагогічної документації тощо.

III. Узагальнення й аналіз наслідків вивчення досвіду

На основі зібраного матеріалу методист робить висновок про суть досвіду, розкриває методи, прийоми й технологію дослідження результатів, проводить педагогічний аналіз зібраного фактичного матеріалу, розкриває причинно-наслідковий зв'язок між явищами.

Вивчивши факти передового педагогічного досвіду, методист може:

- скласти простий опис цих фактів;
- класифікувати їх;
- визначити умови та причини, що породжують таке явище;
- встановити, до яких наслідків приводить досліджуване явище;
- з'ясувати характер залежності між причиною й наслідком;
- встановити всі обставини, за яких певні причини викликають певне явище

Після глибокого педагогічного аналізу й оцінювання зібраних фактів про досвід роботи методист приступає до опису самого досвіду роботи, у якому розкриває змістовну суть: засоби, прийоми, фактори, умови,— обґрунтовує висновки про значення досвіду, його цінність.

Письмове узагальнення досвіду може бути поданим у формі **довідки, доповіді, статті, методичного бюлетеня, альбому, буклету, плаката, розкладки, стенда, листівки, методичних рекомендацій, монографій, посібників**. Опис передового педагогічного досвіду має бути літературно оформленим, науково обґрунтованим, усебічно розкривати технологію педагогічної праці та її результати.

Узагальнення досвіду може бути в усній формі: виступ учителя чи керівника школи на педраді, семінарі, засіданні методоб'єднання.

ЕТАПИ ВИВЧЕННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ Й УПРОВАДЖЕННЯ ПДД

IV. Поширення передового педагогічного досвіду

Усну пропаганду здійснюють у формі лекцій, доповідей, з якими виступають власне педпрацівники або методисти на педрадах, методичних об'єднаннях, конференціях, семінарах, педагогічних читаннях.

Друківана пропаганда — це описання досвіду в спеціальних плакатах, буклетах, брошурах, статтях у педагогічних газетах і журналах, видання спеціальних збірників з досвіду роботи.

Наочну пропаганду здійснюють за допомогою організації постійних, епізодичних педагогічних виставок, матеріалів з досвіду роботи, виставок-пересувок у методичних кабінетах, на методичних об'єднаннях, курсах, конференціях, серпневих нарадах і конференціях педпрацівників; використання технічних засобів (радіо, телебачення, створення діапозитивів, діафільмів, кінофільмів, фототек, магнітофонних записів кращих занять і виховних заходів).

Досвід виробляється, формується, а не передається. Його не можна передати з одного середовища до іншого без активної дії того, хто його запозичує. Потрібно усвідомити провідну ідею, зміст будь-якого досягнення передових педагогічних працівників і творчо використовувати їхні методи та прийоми, з урахуванням конкретних умов.

Головним показником творчої діяльності педагога є наявність педагогічних знахідок, ідей, які надалі утворюють педагогічний досвід.

«Я знаю представників багатьох спеціальностей,— писав В. Сухомлинський, — але немає — я в цьому переконаний — людей більш допитливих, невгамовних, більш одержимих думками про творчість, як учителі». Педагогічна діяльність, яка є сплавом науки й мистецтва, за своїми компонентами завжди передбачає творчість.

Перспективний педагогічний досвід визначає зміст освіти, суттєво впливає на форми й методи, організаційну структуру педагогічного процесу.

Проблеми вивчення, моделювання, узагальнення й поширення перспективного педагогічного досвіду стають одними з найважливіших завдань для всіх педагогічних колективів.

Плануючи роботу школи, треба враховувати розвиток педагогічної творчості, включивши ці питання до тієї частини загальношкільного плану, яка присвячена роботі з педагогічними кадрами.

- Сприятиме успіху цієї роботи систематичне проведення діагностування вчителів.
- Особливого значення в управлінні розвитком творчості слід надавати стимулюванню. Учитель мусить знати, що його ініціативу та творчість у роботі буде заохочено.

Аналізуючи й досліджуючи досвід творчого вчителя, адміністрація ЗНЗ може запропонувати педагогові механізм фіксації, узагальнення та презентації свого досвіду.

На першому етапі: виступ на засіданні педагогічної ради, методичному заході в школі.

На другому етапі (якщо досвід цього заслуговує): виступ на міському, обласному рівні; участь у роботі обласної, Всеукраїнської науково-практичної конференції.

На третьому етапі: виступ на сторінках періодичної преси, тільки після цього мова має йти про узагальнення досвіду творчого педагога.

Для організації творчості важливо, щоби постійно надходила інформація про все нове, що народжується в педагогічному колективі.

У результаті вивчення педагогічного досвіду накопичують великий емпіричний матеріал. Завдання для методиста — подати його в лаконічній формі, у якій буде збережено ідею вивченого досвіду, описано творчі елементи в навчально-виховній роботі, створенні самим учителем.

ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ

ПАМ'ЯТКА З УЗАГАЛЬНЕННЯ ДОСВІДУ ВЧИТЕЛЯ

- Уважно стежте за науково-методичною літературою, складайте бібліографію літератури з питання, яке вас цікавить.
- Зберігайте й накопичуйте матеріали, що відбивають досвід вашої роботи: плани, конспекти, дидактичні посібники, теми творів учнів, їхні запитання, відповіді, свої спостереження за духовним розвитком школярів. Відзначайте при цьому ваші сумніви, невдачі.
- Вибираючи тему для узагальнення досвіду, намагайтесь урахувати успіхи й недоліки у вашій роботі та роботі ваших товаришів. Доцільно взяти тему, яку ви вважаєте найбільш важливою та потрібною, спробуйте оформити її якомога можна точніше, конкретніше.
- Визначте форму спілкування. Це може бути доповідь, стаття. Але можна узагальнити досвід і по-іншому. Наприклад, привести в систему ваші методичні матеріали (плани, картки, схеми, види самостійних вправ учнів), супроводивши їх короткими роз'ясненнями.
- Накидайте короткий план теми (3–4 основних питання), потім складіть за темою тези. Пригадайте та введіть у план факти, які будуть використані як підстава для ваших висновків. Знову та знову уточнюйте план; уже в ньому мають бути відбиті основна ідея й логіка викладу теми.
- У процесі написання доповіді спочатку накидайте чернетку. До межі скорочуйте введення, уникайте загальних фраз, не прагніть писати «наукоподібно». Літературу використовуйте не для повторення вже сказаного, а для поглиблення й систематизації своїх спостережень і висновків.
- Оцінюйте практично свій досвід. Повідомляючи про успіхи, не забудьте про недоліки, труднощі, помилки. Головний критерій хорошого досвіду — результати. Розповідь про досвід непереконлива й малоцікава, якщо в ній не показано, як зростають і розвиваються учні.
- Матеріал намагайтесь викладати стисло, просто, логічно, послідовно, уникаючи повторень.
- Працюючи над темою, радьтесь із колективом, зі своїми колегами, розповідайте їм про свої труднощі, сумніви. Так можуть з'явитись цікаві думки, необхідні факти.
- Підберіть і належним чином оформіть додатки (схеми, карти, таблиці, роботи учнів, списки літератури тощо).
- Пам'ятайте, що, узагальнюючи педагогічний досвід, ви виконуєте важливий громадський обов'язок, сприяєте подальшому поліпшенню навчання й виховання дітей, молоді.

Зразок

Картка виявлення та вивчення педагогічного досвіду*

1. Навчальний заклад (повна назва) _____
2. Автор досвіду (прізвище, ім'я, по батькові викладача) _____
3. Стаж роботи _____
4. Тема досвіду _____
5. Сутність досвіду (коротка анотація творчих знахідок викладача) _____
6. Терміни вивчення та узагальнення _____
7. Хто вивчає та узагальнює (прізвище, ім'я, по батькові та посада) _____
8. Методи вивчення _____
9. Форма узагальнення _____

Дата «__» _____

П.І.Б. директора (підпис)

*Картка виявлення та вивчення педагогічного досвіду повинна зберігатись в методичному кабінеті навчально закладу

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ППД

Це питання охоплює організацію, основні форми й методи вивчення, узагальнення педагогічного досвіду.

- Методичне об'єднання
- Циклова комісія
- Наукова група з вивчення актуальних проблем педагогіки
- Науково-педагогічний семінар, який діє систематично
- Проблемна лабораторія
- Школа передового досвіду
- Школа педагогічної майстерності
- Спецкурс із вузьких проблем педагогіки й педагогічного дослідження
- Наукова експедиція - використовують нечасто і для порівняно невеликої кількості педагогів;

Названі організаційні одиниці не виключають й інші способи організації вивчення й узагальнення досвіду. У кожній школі, виходячи з конкретних умов і складу педагогічного колективу, обирають той спосіб, що найбільше підходить на визначений навчальний рік.

Рекомендації методисту, який вивчає досвід роботи вчителя

1. Продивіться літературу з даної проблеми. Уточніть питання, які можуть бути розроблені на основі формування передового досвіду.
2. Зберіть відомості про вчителя: проведіть бесіду з адміністрацією школи, колегами, учнями, батьками.
3. Відвідайте серію уроків вчителя. Намагайтеся з'ясувати, яка науково-методична основа його роботи, методика організації уроків.
4. Поспостерігайте, який вплив має вчитель на учнів, як учні ставляться до вчителя і до предмету, що він викладає.
5. Проведіть перевірку знань, умінь і навичок учнів, як вони володіють елементами наукової організації навчання.
6. Проведіть аналіз рівня вихованості учнів.
7. Проаналізуйте спільно з вчителем його досвід роботи:
 - основні педагогічні задачі, які він вирішує;
 - наукова обґрунтованість досвіду;
 - рівень новизни досвіду;
 - можливість застосування досвіду в інших умовах.
8. Попросіть вчителя описати систему його роботи. Якщо потрібно, допоможіть йому скласти план опису.
9. Допоможіть вчителю систематизувати матеріали з досвіду роботи: конспекти уроків, сценарії позакласних заходів, методичні розробки, дидактичні картки тощо.
10. Підготуйте науково-методичний аналіз досвіду роботи. Обговоріть висновки і пропозиції на педагогічній раді у школі, методичній раді РМК/ММК, вченій раді інституту.
11. Визначте форми узагальнення і впровадження цього досвіду у школі, місті, районі, області.

Методика вивчення ППД, запропонована Л.Я. Набокою

1. Спостереження навчально-виховного процесу (урок та інші форми занять) та фіксація результатів навчальної діяльності учнів (якими знаннями і вміннями оволодівають учні, який рівень їхнього розвитку, які особистісні якості розвиваються).

У методичній літературі можна зустріти такі аспекти діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу, що підлягають вивченню:

а) діяльність учителя:

- ✓ загальна мета освітнього процесу,
- ✓ конкретні педагогічні задачі;
- ✓ підходи до змісту навчання;
- ✓ управління процесом засвоєння учнями знань, умінь, навичок, формування і розвитку компетенцій;
- ✓ організація навчальних ситуацій;
- ✓ алгоритм дій у вирішенні педагогічних задач;
- ✓ володіння різними типами педагогічної мислє діяльності (методичної, діагностичної, проектувальної, коректувальної);
- ✓ розвиток відповідних особистісних якостей учнів;
- ✓ облік зовнішніх і внутрішніх умов, у яких відбувається навчання;
- ✓ засоби, розроблені носієм досвіду;
- ✓ матеріальна оснащеність занять;
- ✓ провідні чинники, що забезпечують високі результати;
- ✓ шляхи вирішення конфліктів;

б) діяльність учнів:

- ✓ мотивація навчальної діяльності;
- ✓ самостійність думки;
- ✓ уміння й навички самостійного засвоєння й застосування знань;
- ✓ комунікабельність;
- ✓ наявність моральних якостей у навчально-пізнавальній діяльності.

2. Педагогічний аналіз змісту сутності педагогічної системи вчителя:

- ✓ бесіди з учителем щодо бачення ним сутності свого досвіду: його педагогічних ідей, особливостей технології, виявлених ним позитивних результатів своєї діяльності;
- ✓ вивчення комплексу наявного у вчителя навчально-методичного забезпечення своєї педагогічної технології (конспекти уроків, дидактичний матеріал тощо);
- ✓ узагальнення результатів спостереження навчальної діяльності вчителя і виокремлення фактів, що засвідчують особливості педагогічної технології, створеної вчителем (як оригінальні прийоми і методи організації навчальної діяльності учнів застосовуються, які з них зовсім нові, створені власне вчителем, як їх застосування впливає на розвиток учнів тощо).

3. Вивчення результативності педагогічної системи вчителя:

- ✓ опитування учнів (інтерв'ю, анкети);
- ✓ проведення контрольних зрізів (усне або письмове тематичне опитування).

4. Застосовуються методи:

- ✓ загальнотеоретичні: індукції та дедукції, аналізу і синтезу, моделювання, порівняння, класифікації та узагальнення, абстрагування та конкретизації тощо;
- ✓ методи емпіричного вивчення: вивчення літератури, документів та результатів діяльності, спостереження, опитування, оцінювання, тестування.

Основні форми вивчення й узагальнення педагогічного досвіду

- Відкриті заняття з різних тем і питань навчально-виховної роботи.
- Педагогічні ради, виробничі збори, наради з проблем педагогіки.
- Науково-методична й науково-практична конференція
- Педагогічна виставка
- Педагогічні читання
- Диспути та дискусії з актуальних проблем навчально-виховної роботи.
- Педагогічні, пізнавальні, професійні екскурсії. екскурсії
- Практикуми з розробляння методики вивчення й узагальнення педагогічного досвіду.
- Педагогічні консультації (усні й письмові).
- Самоосвіта — це доступна, ефективна й необхідна для будь-якого педагога форма вивчення досвіду інших педагогів.
- Захист авторських проектів і розробок.
- Методичний тиждень.
- Панорама педагогічних досягнень школи
- Тиждень вивчення нетрадиційного досвіду, накопиченого вчителями школи.
- Комплексне вивчення колегами досягнень одного учителя
- Міжшкільні науково-методичні обміни
- Знайомство колег з найцікавішими матеріалами, набутими в ході підвищення кваліфікації й самоосвіти.
- Проведення професійних педагогічних і психологічних тренінгів.
- Розв'язання й аналіз педагогічних ситуацій.
- Фестиваль педагогічної творчості.
- Колективна підготовка і видання методичних, педагогічних матеріалів, альманахів, збірок.
- Методичні панорами, презентації, ярмарки, фестивалі.
- Звіти вчителів і вихователів, які вимагають, перш за все, предметної демонстрації

Узагальнювати зафіксований досвід можна, якщо існує значна кількість описів з певної теми.

АНАЛІЗ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ППД

Цей етап викликає найбільші утруднення, а нерідко він фактично взагалі не здійснюється.

Даний етап починається з опису педагогічних явищ, що об'єктивно розкривають зміст досвіду, відповідно до його провідної ідеї і мети вивчення. Він включає

- ✓ характеристику змісту, методів, обладнання,
- ✓ характеру спілкування педагога й учнів,
- ✓ результатів навчання.

Опис соціально-педагогічних явищ починається з **характеристики суб'єктів освітньої діяльності:**

- ✓ соціальне походження,
- ✓ вікові особливості,
- ✓ індивідуальні здібності й можливості учнів, педагога, якому належить концептуальна ідея досвіду,
- ✓ тимчасові й просторові
- ✓ можливості реалізації ідеї, соціальні, педагогічні, матеріальні й інші умови навчання і виховання, характеристики соціальних партнерів.

Характеристика ціннісно-сміслових аспектів ППД, що означає

- ✓ позначення меж відповідальності педагога за смислову складову своїх думок і дій
- ✓ її співвіднесення з тими або іншими цінностями, що розділяються окремими вчителями, групами, суспільством в цілому.

Характеристика діяльнісного аспекту ППД, що передбачає:

- ✓ опис прийомів зміни (відбору) змісту освіти (по стрижньових лініях навчального курсу, введення діяльнісного компонента змісту освіти, введення гуманітарних аспектів змісту тощо);
- ✓ опис технології застосування форм, методів і засобів навчально-виховної роботи відповідно до поставлених цілей і задач;
- ✓ опис алгоритмів навчальної діяльності школярів, поетапних дій учителя.
- ✓ опис прийомів стимулювання і контролю, взаємоконтролю, самоконтролю діяльності.

Характеристика прогностичного аспекту ППД, пов'язана з представленням результату педагогічної діяльності у вигляді рівневої структури новоутворень особистості учнів, що складається з

- ✓ певної системи знань і представлень,
- ✓ умінь і навичок,
- ✓ способів і методів діяльності,
- ✓ значень і ціннісних орієнтацій, що відносяться до тієї предметної області, яка складає змістовну основу ППД.

Зразок

Картка вивчення та узагальнення перспективного педагогічного досвіду*

1. Навчальний заклад (повна назва) _____
2. Автор досвіду (прізвище, ім'я, по батькові викладача) _____
3. Стаж роботи, дисципліна _____
4. Тема досвіду _____
5. Суть досвіду (коротка анотація творчих знахідок викладача) _____
6. Вид досвіду _____
7. Хто представляє досвід (директор, заступник директора, методист) _____

Дата «__» _____

П.І.Б. директора (підпис)

*Картка вивчення та узагальнення перспективного педагогічного досвіду подається до Картотеки перспективного педагогічного досвіду у НМЦ ПТО

Орієнтовна схема аналізу перспективного досвіду (за Загвязинським В.І.)

1. Об'єкт, що вивчається (педагог, працівник, колектив, об'єднання)
2. Найменування досвіду (напрямок, тема роботи)
3. Мета вивчення досвіду
4. Коротка характеристика досвіду (проблема, спосіб вирішення, корисність, новизна, можливість застосування в змінених умовах, адреса для рекомендованого використання).
5. Задачі навчання і виховання, наявні труднощі, суперечності, «слабкі ланки» практики, що роблять досвід актуальним.
6. Конкретні умови, в яких формувався досвід, заходи щодо оптимізації цих умов. Опис реального протікання навчально-виховного процесу; діяльність педагогів, учнів, її зміст і форми, характер взаємостосунків учасників.
7. Результати навчання, виховання, соціальної підтримки, їх надійність і стабільність.
8. Педагогічний аналіз досвіду: його джерела (наукове знання, перспективний досвід, власні спостереження і проби); характеристики окремих сторін, «складових» педагогічного процесу: цілей, змісту, ідей, задуму, технології, засобів посилення мотивації.
9. Глумачення й узагальнення досвіду. Встановлення зв'язків між задумом, змістом, методами і результатами. Виявлення закономірностей і принципів, що забезпечують успіх, чинників, що впливають на результати. Виявлення новизни, оригінальності, значущості, ефективності, оптимальності, перспективності аналізованого досвіду. Роль особистості педагога, його індивідуального стилю діяльності в створеному досвіді. Виявлення об'єктивного змісту (ідей, принципів, технологій), які можна перенести в інші (але в чомусь схожі) умови. Оцінка досвіду за рівнем його суспільної значущості (новаторство, винахідництво, майстерність).
10. Пропозиції щодо подальшого розвитку, вдосконалення, а в необхідних випадках — коректування досвіду.
11. Рекомендації щодо використання досвіду (для кого особливо цінний, необхідні умови для ефективного використання, обмеження, найбільш відповідні способи використання).

План узагальнення, запропонований Л.Я. Набокою:

1. Опис педагогічних явищ, що об'єктивно розкривають зміст досвіду, відповідно до його провідної ідеї і мети вивчення.
2. Обґрунтування гіпотези, що пояснює причини успіху, цінності досвіду.
3. Пояснення шляхів подолання в даному досвіді утруднень, протиріч масової педагогічної практики.
4. Визначення змістовно-методичних й організаційно-методичних заходів щодо поширення досвіду.
5. Організація роз'яснення суті та значення досвіду, його конструктивності й можливості застосування в масовій педагогічній практиці, переконання педагогів у ефективності і пропонованого досвіду.
6. Визначення й запровадження доцільних форм поширення досвіду (буклети, бюлетені, експрес-інформація, виставки, відеокасети, проблемні творчі групи, семінари, конференції, фестивалі, практичний показ уроків тощо).
7. Спостереження та експертиза результативності поширення досвіду.

Після аналізу й узагальнення матеріали надаються для розгляду й затвердження методичній раді навчального закладу, яка ухвалює рішення про поширення досвіду, визначаючи форми розповсюдження або звернення до методичної служби міста, області для подальшого вивчення даного (виходячи з цінності й рівня новизни)

Зразок

Витяг з протоколу засідання науково-методичної ради**Слухали:** заступника директора з науково-методичної роботи (ПІБ)

(ПІБ педагога) - кваліфікований спеціаліст, який має належний рівень креативності, творчої інтуїції, здатний до відпрацювання індивідуальної траєкторії розвитку школярів. Основою творчого пошуку вчителя є ґрунтовна фахова й методична підготовка, глибока ерудиція, різноманітний світ захоплень, власне бачення світу.

Педагог органічно поєднує знання класичної педагогіки із сучасними педагогічними технологіями, експериментальною та дослідницькою діяльністю. У центрі уваги вчителя завжди залишаються такі питання як формування життєвих компетентностей, розвиток творчих здібностей учнів.

Основним елементом власного стилю роботи (ПІБ педагога) є системне використання методів активного навчання, зокрема ділових ігор, на уроках інформатики як засобів формування інформаційно-комунікативної компетентності та активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Завдяки цьому вчителю вдається створити простір для успішної реалізації програми розвитку кожної дитини.

Уроки (ПІБ педагога) ретельно продумані й сплановані, методично грамотно побудовані, відрізняються організованістю, насиченістю, високим темпом, емоційністю. Учитель вважає, що успіх у навчанні забезпечується не тільки методичними системами, але й творчим підходом. На кожному уроці (ПІБ педагога) створює стійку мотивацію до навчання, спонукає своїх учнів до самоосвіти та творчого мислення. Її учні мають глибокі знання, що підтверджується результатами контрольних і практичних робіт. Крім того, отримані вміння й навички застосовують не тільки на її уроках, а й при виконанні завдань з інших предметів. Із задоволенням активно беруть участь у інтелектуальних змаганнях і творчих конкурсах різних рівнів.

Протягом 3 останніх років 7 учнів стали переможцями II етапу, а 2 учні – переможцями III етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з ..., 2 учні займаються науково-дослідницькою діяльністю в обласному відділенні МАН, 8 учнів представляли свої роботи на міських та обласних конкурсах з За останні роки спостерігається динаміка зростання якості знань та навчальних досягнень учнів з Близько 50% випускників щорічно вступають до ВНЗ на спеціальності, що пов'язані з

Вважаю, що досвід роботи (ПІБ педагога) потрібно вивчити, узагальнити й поширювати.

Виступили: завідувача кафедрою вчителів природничо-математичних дисциплін (ПІБ)

(ПІБ педагога) є керівником групи ..., яка об'єднує вчителів ... міста. Учитель також бере активну участь у роботі Всеукраїнського форуму вчителів....

Ухвалили:

Створити творчу групу вчителів для вивчення й узагальнення досвіду вчителя (ПІБ педагога) з проблеми: «...».

2. Звернутися до міського методичного кабінету для здійснення його фахівцями консультування щодо вивчення й узагальнення даного досвіду, підвищення науково- педагогічної й методичної компетентності педагогічних працівників, які будуть вивчати досвід; допомоги в оцінці досвіду (ПІБ педагога)

Після ухвалення такого рішення обов'язково повинен бути виданий наказ по школі, який дане рішення затверджує. До того ж, у наказі необхідно визначити:

- Тему досвіду (далі, у процесі вивчення, тема може бути уточнена). Вона повинна містити вказівку на причину (педагогічну проблему), що спричинила появу даного досвіду і бути прив'язана до певних етапів і умов педагогічного процесу.
- Склад групи, що буде вивчати досвід (зазвичай це 3-5 осіб). До складу групи обов'язково треба включити шкільного психолога. Керівником групи призначається заступник директора з навчально-виховної (науково-методичної) роботи. До того ж, оскільки весь процес неможливий без діяльності вчителя щодо узагальнення власного досвіду, то необхідно призначити консультанта. Вважаємо доцільним звернення керівників закладу до ММК з метою здійснення консультування безпосередньо фахівцями. Консультантами можуть стати й викладачі вищих навчальних закладів (у межах угоди про співпрацю).
- Терміни вивчення досвіду. Тривалість вивчення педагогічного досвіду знаходиться в прямій залежності від об'єму об'єкту, що вивчається. Так вивченню й узагальненню підлягають:
 - цілісна система педагогічної діяльності (вимагає найтривалішого періоду часу, можливо, 2-3 роки);
 - система роботи педагога з якої-небудь однієї проблеми (може бути вивчена протягом 1-2 років);
 - використання одного ефективного прийому (час вивчення визначить сам педагог) і так далі

Наказ**«Про підсумки вивчення
досвіду роботи
вчителя світової літератури
(ПІБ) _____»**

Досвід роботи вчителя світової літератури (ПІБ) з питання «_____» вивчала протягом 2005–2007 н. р. заступник директора з науково-методичної роботи (ПІБ).

(ПІБ) — майстер своєї справи. Уроки вчителя — уроки ерудованого й компетентного педагога, обізнаного з науковою літературою й інноваційними технологіями. Творчо урізноманітнює методику навчальних занять, дотримуючись особистісно орієнтованого підходу до навчання учнів, використовуючи методичні засоби інтерактивного, розвивального, проблемного навчання, створення ситуації успіху, розвитку критичного мислення.

Діяльність учителя побудована на основі принципів ділового, творчого співробітництва. Використання елементів інноваційних технологій активізує розумову діяльність учнів, сприяє підвищенню в них інтересу до вивчення предмета, створює умови для духовного самовдосконалення, самореалізації й самоствердження дитини. Її уроки обмірковані та змістовні, мають раціональну структуру, оптимально обрані види, методи, прийоми навчання учнів. Зокрема, це мозковий штурм, «Асоціативний кущ», рольові ігри, «Займи позицію», «Я так думаю», інсценізація, «Інтерв'ю з письменником», телепередачі, дискусії в стилі телевізійного ток-шоу, «Обмін думками», робота в групах, у парах, незакінчені речення. Свої уроки Тетяна Володимирівна будує як пошук істини, вимагаючи від учнів вдумливого вивчення світової літератури, навчає їх неординарно мислити, відчувати радість спілкування з книгою, формує історичний підхід до творчості письменника, виховує любов до художнього слова. Водночас це уроки людяності, етичності, моральності, пізнання себе, світу й себе в ньому, уроки всебічного розвитку особистості школяра.

Поряд із традиційними проводить нестандартні уроки, які спрямовані на те, щоб викликати в школярів інтерес до текстуального вивчення творів, розвивати в них логічне мислення, власне бачення проблеми й уміння висловлювати свою точку зору. Це уроки-подорожі, дослідження, панорами, усні журнали, концерти, портрети письменника, зустрічі з літературним героєм, диспути, телепередачі, літературні салони. Кожен урок розпочинає мотиваційними прийомами, прийомами зацікавлення, важливе місце посідають ігрові підходи. Прикладами таких уроків є: урок у ___ кл. — «тема уроку» (дата); урок у ___ кл. — подорож «тема уроку (дата)»; урок у ___ кл. — «Система образів в комедії Мольєра “Міщанин-шляхтич”» (10 грудня); урок у 7 кл. — «тема уроку» (дата). На цих та інших уроках учитель використовує такі прийоми роботи, як робота у творчих групах, рефлексія, «Я так думаю», «Займи позицію», «Літературні диктанти». Усе це сприяє працездатності, виробленню необхідних загальнонавчальних умінь і навичок, логічному осмисленню матеріалу, активізації розумової діяльності. Методика проведення уроків ґрунтується на використанні різних видів аналізу тексту: культурологічного, проблемного, компаративного, мотивного, структурного.

Значну увагу приділяє (ПІБ) розвитку самостійного мислення учнів, їхніх творчих здібностей, якостей культурного читача.

Уроки розвитку мовлення органічно поєднує з уроками текстуального вивчення творів, які сприяють розвиткові не тільки усного й писемного мовлення, а й творчого мислення, творчої уяви. Використовує різні види письмових робіт (твір-роздум, твір-опис, твір-оповідання), що розкривають уміння висловлювати власні думки, обґрунтовувати їх. Як учитель світової літератури, (ПІБ) робить усе, щоб література стала для учнів необхідною, адже література дає змогу людині зазирнути в саму себе та знайти відповідь на складні морально-філософські питання.

Неабияку увагу старший учитель приділяє науковій і методичній роботі, є автором методичних посібників.

(ПІБ) навчає ___ учнів. Якість навчальних досягнень учнів — ___ %, СБ компетентності учнів — ____. Глибока науково-теоретична підготовка, надзвичайна сумлінність і працьовитість, розвинуте почуття відповідальності, ґрунтовна професійна компетентність, витончена педагогічна культура й естетика, любов до учнів, висока мовна ерудиція, методична винахідливість, нестандартний підхід до навчання й виховання дозволили їй стати майстром своєї справи.

НАКАЗУЮ:

1. Досвід роботи вчителя світової літератури (ПІБ) занести до шкільної картотеки ППД.
2. На засіданні педагогічної ради в травні 2008 року презентувати досвід роботи (ПІБ) з проблеми «_____».
3. Заступнику директора з науково-методичної роботи (ПІБ) підготувати до 01.09.2008 р. інформаційні матеріали (бюлетень, картка обліку ППД, сигнальна картка про впровадження ППД) з метою поширення педагогічного досвіду серед працівників НВК.
4. Адміністрації школи:
 - 4.1. розробити заходи щодо впровадження досвіду вчителя світової літератури (ПІБ)
 - 4.2. створити творчу групу з упровадження досвіду вчителя світової літератури.
5. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника директора (ПІБ)

Директор школи

Витяг з протоколу засідання педагогічної ради**Порядок денний**

4. Презентація прогресивного педагогічного досвіду вчителя світової літератури (ПІБ).

IV. Слухали: заступника директора з науково-методичної роботи Р(ПІБ), яка презентувала досвід роботи вчителя світової літератури (ПІБ).

(ПІБ) розкрила основний критерій навчальної діяльності вчителя в сучасних умовах — творчий пошук, використання інноваційних педагогічних технологій, формування духовності, розвиток творчих здібностей особисті через інтерактивні методи навчання.

Тільки творчий педагог бачить учня, розуміє особистість, вчить по-новому, тому вчитель завжди у творчому пошуку, який допомагає в будь-якому класі віднайти внутрішні резерви, працювати диференційовано, забезпечити якісний рівень навчальних досягнень, розвиває в учнів інтерес до предмета.

IV. Ухвалили:

1. Досвід роботи вчительки світової літератури (ПІБ) з «_____» занести до шкільної картотеки ППД (відповідальна зав. бібліотекою (ПІБ)).
2. Підготувати до 01.09.2008 р. інформаційні матеріали з метою поширення педагогічного досвіду серед учителів НВК (відповідальна (ПІБ)).

Голова педради

Секретар

САМОАНАЛІЗ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1	Вдається добре	Використання технологій інтерактивного, розвивального, проблемного навчання, створення ситуацій успіху
2	Можу поділитися досвідом	Використання технологій інтерактивного навчання, створення ситуацій успіху, проведення нестандартних уроків світової літератури
3	Науково-методична проблема, над якою працюю	Використовуючи інноваційні педагогічні технології, розвивати духовність і творчі здібності особистості

ФОРМИ ВИВЧЕННЯ Й УПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ

1	Вивчаю досвід	Передових педагогів-новаторів: О. Пометун, Л. Пироженко. Сучасний урок; інтерактивні технології навчання (І. Якимська, О. Савченко), технологія особистісно орієнтованого навчання (С. Подмазін)
2	Упроваджую елементи досвіду	Розвивального, проблемного, особистісно орієнтованого, інтерактивного навчання, розвитку критичного мислення, створення ситуації успіху
3	Експериментую	Створення мультимедійних презентацій. Використання проектних технологій. Використання ІКТ у навчально-виховному процесі

ПОШИРЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ

Просування перспективного досвіду в практику — активний, цілеспрямований процес, що припускає подолання труднощів, систему заходів, що забезпечують оперативну інформацію і швидкий результативний пошук необхідних об'єктів вивчення, ініціативу й зацікавленість тих, хто цього досвіду потребує.

Технологія поширення, впровадження, освоєння перспективного педагогічного досвіду

1. Ознайомлення викладачів із досвідом, роз'яснення його переваг порівняно з традиційними методами, підходами, прийомами.
2. Створення сприятливих умов для розвитку творчості викладачів.
3. Презентація досвіду на засіданнях методичних об'єднань, семінарах, засіданнях педагогічної та навчально-методичної рад, науково-практичних конференціях тощо.
4. Проведення майстер-класів, педагогічних симпозіумів, естафет педагогічного досвіду.
5. Випуск методичних посібників, інформаційно-методичних бюлетенів, анотованих каталогів, підготовка та публікація статей із теми досвіду в періодичній пресі.
6. Популяризація за допомогою технічних засобів навчання – створення фільмів, відео- та медіатеки.

Кожна форма науково-методичної роботи виконує важливу роль, оскільки сприяє підвищенню фахової майстерності педагогічних працівників, їх конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг.

На завершення процесу подаються дані до Картотеки перспективного досвіду і педагогічних інновацій у НМЦ ПТО, Закарпатський ІППО (зразок картки додається). Освоєння досвіду повинне відбуватися поетапно (за Загвязинським).

На першому етапі проводиться

- ✓ вивчення обстановки, умов навколишнього середовища, характеру й результативності взаємодії інститутів виховання, потенційних можливостей всіх суб'єктів.
- ✓ діагностична робота з метою виявлення потреби в оновленні або вдосконаленні педагогічного процесу. Дані діагностики доводяться до відома колективу (тобто відбувається постановка проблеми).

На другому етапі керівник вживає заходи для ознайомлення колективу, а якщо потрібно, батьків і громадськості з ППД, який був вивчений й узагальнений, з його теоретичними основами, провідними ідеями і технологіями, з'ясовується близькість ідей і технологій, закладених в досвіді, прагненням, потребам, можливостям колективу й окремих виконавців. Бажане ознайомлення з досвідом у дії, в його предметно представленому вигляді. Тобто, ППД представляється як можливий шлях вирішення проблеми, що була визначена на першому етапі.

На третьому етапі проводяться

- ✓ пошук і відпрацювання найприйнятніших варіантів використання,
- ✓ чужий досвід адаптується до конкретних умов роботи різних педагогів, «вливається» в їх систему, в тому або іншому ступені перебудовуючи її, служить джерелом творення нового досвіду.
- ✓ необхідні діагностика, уважне спостереження за результатами, їх обговорення, а у разі потреби — коректування. Виробляються рекомендації щодо подальшої роботи.

Методи поширення перспективного педагогічного досвіду

1. Словесні: консультації, засідання міського, шкільного методичного об'єднання, конференції, педагогічні читання, педради, медіа методи (радіо, телебачення), аудіоматеріали.
2. Наочні: відеоматеріали, матеріали для роботи з комп'ютером (дискети, програми), пропаганда педагогічних ідей через Інтернет, публікації в періодичній пресі, методичні, навчальні посібники, брошури, методичні рекомендації, презентації, ярмарки педагогічних ідей, методичний фестиваль, панорама творчих портретів, методичний вернісаж, педагогічні виставки.
3. Практичні: відкриті уроки, семінар-практикум, майстер-клас, опорна школа, тренінги і т. і.

Опис повинен ґрунтуватися не на зовнішніх враженнях, а на накопиченні фактичного матеріалу (сукупності фактів), що, у свою чергу, пов'язано з фіксацією результатів спеціально організованих спостережень, проведенням досліджень, вивченням творів, відгуків, текстів доповідей і виступів, протоколів нарад і зборів, робіт учнів, розробок заходів, планів, програм, дидактичного інструментарію тощо.

Тільки добре проаналізований досвід може бути скільки-небудь глибоко узагальнений, оскільки узагальнення засноване на встановленні закономірних зв'язків, наскрізних ліній між задачами, задумами, ідеями педагогів, засобами, способами діяльності, різними сторонами педагогічного процесу й внутрішнім світом вихованців, їх діяльністю й отриманими результатами.

Структура розповіді про власний досвід роботи

Доцільна наступна структура розповіді:

- висвітлення досягнутих результатів (на початку вказати і обґрунтувати конкретні потреби, що зумовили пошук);
- задум і шляхи його реалізації;
- умови, що забезпечують досягнення найвищих результатів;
- організаційно-методична система роботи (засоби, методи, прийоми, організаційні форми);
- що нового вніс досвід і що з вже відомого використовується Вами по-новому;
- яку трудність, проблему масової практики допомагає вирішити Ваш досвід;
- складність і суперечність пошуку (невдачі й труднощі, які були подолані в процесі становлення досвіду);
- межі використання досвіду й рекомендації щодо його використання (адресна спрямованість досвіду).

Зразок

Пам'ятка щодо підготовки виступу на семінарі

1. Виберіть тему для виступу на семінарі. Вона повинна бути конкретною й включати невелике коло питань з досвіду роботи.
2. Складіть план виступу й за ним напишіть тези.
3. Почніть свій виступ з короткого вступу, в якому обґрунтуйте доцільність вибраної теми, її актуальність.
4. Охарактеризуйте умови, в яких формувався досвід: місто, район, школа, класи, зв'язок з громадськими організаціями, підприємствами, тривалість роботи тощо.
5. Розкриваючи зміст досвіду роботи, покажіть, як в практичній діяльності з конкретної проблеми вирішуються задачі вдосконалення навчально-виховного процесу. Виділіть те нове, цікаве, що є в даному досвіді роботи. Покажіть, що і як може бути використано іншими педагогічними колективами з даного досвіду роботи. Розкажіть, як вивчалася результативність роботи і як використання даного досвіду сприяє підвищенню рівня знань, умінь, навичок учнів, їх розвитку, формуванню світогляду.
6. Використовуйте літературу з проблеми не для переказу, а для поглиблення й систематизації висновків, отриманих у роботі.
7. Ілюструйте свій виступ матеріалами з досвіду роботи. Це можуть бути альбоми, папки з підбіркою матеріалів з певної теми, фотографії, друковані видання, роботи учнів тощо.
8. На закінчення виступу вкажіть труднощі, які зустрілися в ході роботи з даної проблеми, визначите перспективи подальшої роботи.

Зверніть увагу! Встановлено, що при неквапливому темпі мови виступ на 10 хвилин повинен містити не більш 1300 слів; це приблизно 6 повних сторінок тексту, надрукованого на комп'ютері через два інтервали.

План роботи творчої групи з упровадження досвіду роботи вчителя

Мета: пропаганда ППД, інтерактивних методів навчання серед педагогів і впровадження його в практику навчально-виховної діяльності; усвідомлення членами колективу потреби в постійному професійно-педагогічному вдосконаленні, самоствердженні в процесі роботи на результат.

№ з/п	Зміст роботи	Форма роботи	Результат	Термін викон.
1	Визначення організаційно-методичних заходів з поширення й упровадження досвіду	Наказ	Створення творчої групи. Визначення рівнів готовності до впровадження досвіду; вироблення заходів і рекомендацій	
2	Презентація досвіду	Педрода	Визначення особливості та рівнів педагогічної творчої діяльності; усвідомлення вчителями НВК необхідності впровадження досвіду роботи на сучасному етапі освітньої діяльності	
3	Освоєння структури дидактичної системи творчо-пізнавальної діяльності учнів і технологій інтерактивного навчання; відпрацювання педагогічної техніки, професійної майстерності	Майстер-клас	Ознайомлення з досвідом, з його перевагами порівняно з традиційними методами	
4	Експрес-інформація про «Використання в навчальній діяльності інтерактивних методів навчання»	Публікація в журналі	Пропаганда ППД, презентація видання	
5	Упровадження ППД через семінар-практикум, педагогічний консилиум; діяльність школи ППД; діяльність школи становлення педагога; МО вчителів суспільно-гуманітарного циклу; виступи, доповіді, лекції та ін.	Доповідь, виступ, консилиум	Створення банку інновацій підвищення рівня методичної підготовки з використання інтерактивних методів навчання	
6	Відкрите засідання творчої групи та МО вчителів	Творчий портрет	Пропаганда досвіду творчо-освітніх здібностей педагога	
7	Інтерактивні форми, методи, прийоми навчання	Тематичні консультації	Освоєння планування та технологій проведення інтерактивного уроку; участь у виставці передових педагогічних технологій	
8	Формування духовності через інтерактивне навчання (з досвіду)	Майстер-клас	Закріплення методики інтерактивного навчання через майстер-клас, демонстрація нововведень із досвіду	
9	Активізація розумової діяльності на основі співробітництва, співпраці вчителя й учня (з досвіду)	Обмін думками	Підвищення якості навчальної діяльності учнів	
10	Канони сучасного уроку й вимоги до нього (з досвіду)	Діалог	Дотримання вимог щодо планування структури уроку, освоєння нових технологій	
11	Творчість як складова педагогічної майстерності.	Круглий стіл	Обмін досвідом і творчими інноваціями	
12	«Творчість», «Інновація», «Результат» — ярмарок педагогічних ідей	Виставка, методичний альянс	Пропаганда, обговорення педагогічних інновацій. Виставка	
13	Тезаурус інноваційно-освітньої діяльності педагога з питань ППД	Інтерв'ю педагога	Оцінювання діяльності педагога	
14	Педагогічний пошук, проблеми, знахідки (захист прийомів, методів, їх аналіз)	Експрес-інформація	Обговорення результатів упровадження ППД	

ПЛАН РОБОТИ ЩОДО ПОШИРЕННЯ ДОСВІДУ

1	Обґрунтування теми досвіду	Співзвучність проблеми сучасним педагогічним ідеям. Потреба в підвищенні професійної компетентності, оновленні методик і технологій викладання
2	Анотація досвіду	Розвивати особистість як найвищу цінність суспільства, створювати умови для духовного самовдосконалення, самореалізації й самоутвердження дитини. Усе це забезпечувати на вищому рівні своєї діяльності — на рівні акме — привабливо, професійно, шляхетно
3	Узагальнення (навчальний рік, хто узагальнював)	2007 р. — методичний кабінет НВК. 2011 р. — методичний кабінет відділу освіти Христинівської РДА
4	Внесення до картотеки досвіду (шкільного, районного, методичного кабінету)	2007 р. — внесено до картотеки шкільного методичного кабінету. 2011 р. — внесено до картотеки методичного кабінету відділу освіти Христинівської РДА
5	Шляхи поширення власного досвіду	Майстер-класи, творчі презентації, виступи на МО, педагогічних читаннях, педрадах, семінарах, методичні посібники, серія цифрових ресурсів
6	Публікація у фахових і періодичних виданнях	Журнал «Всесвітня література в середніх навчальних закладах України». Урок-проект «Використання проектної технології під час вивчення повісті О. де Бальзака “Гобсек”» (2006 р.). Журнал «Всесвітня література в середніх навчальних закладах України». Урок-телепередача «Літературна вітальня» за «Книгою пісень» Ф. Петрарки (2010 р.). Журнал «Зарубіжна література в школі». Методичний Сезам «Система образів у комедії Ж. Б. Мольєра “Міщанин-шляхтич”» (2010 р.) Журнал «Управління школою». Модель навчального закладу «Школа майбутнього» (2010 р.)

Поширення, впровадження, використання й освоєння педагогічного досвіду можливе лише за певних умов:

1. Досвід вивчено, узагальнено та схвалено на педагогічній раді навчального закладу (на рівні області - навчально-методична рада).
2. Існує наказ про поширення, впровадження, використання й освоєння педагогічного досвіду.
3. Педагогічний досвід апробовано в навчальних закладах зацікавленими педагогічними працівниками, після закінчення якої встановлено відповідність одержаних результатів очікуваних (протокол засідання педагогічної ради навчального закладу).

Зразок

ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ З ППД**Картка обліку об'єктів передового педагогічного досвіду**

Об'єкт досвіду: Навчально - виховний комплекс «Художньо-естетична гімназія - загальноосвітня школа I ступеня».

фото

Прізвище, ім'я, по батькові: _____

Рік народження: _____

Освіта: _____

Педагогічний стаж: _____

Фах: _____

Посада: _____

Нагороди, звання: старший учитель, «Відмінник освіти України»; грамоти відділу освіти, головного управління, держадміністрації.

Зміст досвіду: формування духовності й розвиток творчих здібностей особистості через інтерактивні методи навчання.

Крізь призму діяльності учня переосмислити структуру навчально-виховного процесу, перейти до розв'язання проблеми розвитку й реалізації завдання розглядати учня як цілісну активну діяльну особистість, творця власного «Я», стимулювати розвиток його пізнавальних сил, здатностей. Через високість мистецького слова, розвиток гнучкості мислення, пізнання великого та складного світу, осмислення людських стосунків знаходити шлях до «царства» Краси та Істини, вибудувувати храм Духовності.

Хто, коли вивчав досвід: адміністрація НВК: протягом 2007–2008 н. р. — вивчено, упродовж 2008–2009 н. р. — узагальнено.

У якій формі узагальнено досвід (опис, альбом, буклет, стенд, плакат і т. д.):

Ким схвалений досвід (постанова педради школи, ради методкабінету, облвно, ОШОПП):

Де зберігається матеріал про досвід: районний методичний кабінет, методичний кабінет НВК.

Заходи щодо впровадження досвіду (організовано школу передового досвіду, проведено семінар, здійснюється наставництво і т. д.): активна участь в індивідуальних і колективно-групових формах методичної роботи. Керівник школи передового педагогічного досвіду; керівник школи становлення педагога; районний семінар «Використання інтерактивних методів навчання на уроках зарубіжної літератури»; тижні педагогічної майстерності, методичні фестивалі, творчі звіти. Методичний посібник: «Проектні технології на уроках літератури».

Зразок

Сигнальна картка з упровадження передового педагогічного досвіду

Автор досвіду: _____

Адреса досвіду: _____.

Тема досвіду. Формування духовності та розвиток творчих здібностей особистості через інтерактивні методи навчання.

Зміст досвіду: розвивати особистість як найвищу цінність суспільства; навчати учнів діяти творчо й самостійно, виявляти нетрадиційне мислення та здатність до нестандартних рішень; створювати умови для духовного самовдосконалення, самореалізації й самоутвердження дитини.

Навчальний заклад, у якому впроваджують досвід: _____

Адреса, телефон: _____

Прізвище, ініціали працівників, які впроваджують досвід: _____
_____.

Хід упровадження досвіду

Відкриті уроки (дата, тема): _____

Семінари-практикуми:

Виступи, доповіді:

Матеріали у пресі, радіо-, телепередачі: _____

Творчі групи, школи ППД: _____

Наставництво:

МАЙСТЕР - КЛАС ЯК ФОРМА ПОШИРЕННЯ ППД

Майстер-клас - це головний засіб передачі концептуальної нової ідеї своєї (авторської) педагогічної системи. Учитель як професіонал протягом ряду років виробляє індивідуальну (авторську) методичну систему, що включає цілепокладання, проектування, використання послідовності ряду відомих дидактичних та виховних методик, уроків, заходів, власних «ноу-хау», враховує реальні умови роботи з різними категоріями учнів тощо.

У роботі майстер-класів беруть участь вчителі, охочі отримати повну інформацію про позитивний досвід вчителя-майстра (творчої групи вчителів) та освоїти пропонувані ними програми, методики і технології, а також самі творчо працюючі вчителі.

Найважливіші особливості майстер-класу:

- новий підхід до філософії навчання, ламає усталені стереотипи;
- метод самостійної роботи в малих групах, що дозволяє провести обмін думками;
- створення умов для включення всіх в активну діяльність;
- постановка проблемного завдання і рішення його через програвання різних ситуацій;
- прийоми, що розкривають творчий потенціал як Майстра, так і учасників майстер-класу;
- форми, методи, технології роботи повинні пропонуватися, а не нав'язуватися учасникам;
- подання можливості кожному учаснику поставитися до пропонуваного методичного матеріалу;
- процес пізнання набагато важливіше, цінніше, ніж самі знання;
- форма взаємодії - співпраця, співтворчість, спільний пошук.

Мета майстер-класу - створення умов для повноцінного прояву і розвитку педагогічної майстерності його учасників на основі організації простору для професійного спілкування з обміну досвідом роботи.

Завдання:

- узагальнення досвіду роботи вчителя-майстра (групи творчо працюючих вчителів) з визначеної проблеми;
- передача вчителем-майстром (групою творчо працюючих вчителів) свого досвіду шляхом прямого і коментованого показу послідовності дій, методів, прийомів і форм педагогічної діяльності;
- рефлексія власної професійної майстерності учасниками майстер-класу або круглого столу

Модель опрацювання професійного досвіду вчителя в майстер-класі:

- рівень частково-предметних технологій, системи технологічних дій, пов'язаних із засвоєнням дітьми спеціально-профільних навчальних компетентностей із даного предмета;
- рівень загальнометодичного порядку. Він більш широкий та об'ємний, що допускає перенос напрацьованих учителем-майстром технологічних моделей і на сферу інших навчальних предметів, предметних галузей, реалізованих у даній освітній установі;
- рівень психологічний, що забезпечує педагогічну результативність за рахунок залучення в навчальний процес тих чи інших індивідуально-психологічних структур дитини, у процес створення мотиваційно-запитного освітньо-виховного простору, який організується вчителем;
- рівень власне педагогічний, що задає свою особливу логіку вибудовування професійних педагогічних дій учителя, і вже цим, власне кажучи, пояснюється багато й багато чого в результатах, яких досягає педагог-майстер.

Критерії якості підготовки й проведення майстер-класу

- **Презентативність.** Виразність інноваційної ідеї, рівень її презентації, культура презентації ідеї, популярність ідеї в педагогіці, методиці й практиці світу.
- **Ексклюзивність.** Яскраво виражена індивідуальність (масштаб і рівень реалізації ідей). Вибір, повнота й оригінальність розв'язання інноваційних ідей.
- **Прогресивність.** Актуальність і науковість змісту й прийомів навчання, наявність нових ідей, що виходить за межі стандарту й відповідають тенденціям сучасної освіти й методиці навчання предмета, здатність не тільки до методичного, але й до наукового узагальнення досвіду.
- **Умотивованість.** Наявність прийомів і умов мотивації, залучення кожного до активної творчої діяльності щодо створення нового продукту діяльності на занятті.
- **Оптимальність.** Достатня кількість використаних засобів на занятті, їх сполучення, зв'язок із метою й результатом (проміжним і кінцевим).
- **Ефективність.** Результативність, яку отримав кожний учасник майстер-класу. Яким є ефект розвитку? Що це дає конкретним учасникам? Уміння адекватно проаналізувати результати своєї діяльності.
- **Технологічність.** Чіткий алгоритм заняття (фази, етапи, процедури).
- **Артистичність.** Піднесений стиль, педагогічна харизма, здатність до імпровізації, ступінь впливу на аудиторію, ступінь готовності до поширення й популяризації свого досвіду.
- **Загальна культура.** Ерудиція, нестандартність мислення, стиль спілкування, культура інтерпретації

Позиція Майстра - це перш за все *позиція консультанта і радника*, який допомагає організувати навчальну роботу, осмислити наявність просування в освоєнні способів діяльності.

Майстер

- ніколи не прагне просто передати знання
- намагається задіяти учасників у процес, зробити їх активними, розбудити в них те, що приховано навіть для них самих, зрозуміти і усунути те, що йому заважає в саморозвитку
- створює атмосферу відкритості, доброзичливості, співтворчості у спілкуванні.

Форма роботи майстер-класу в найсильнішому ступені залежить від напрацьованого вчителем стилю своєї професійної діяльності, яка, в остаточному підсумку, й задає на майстер-класі споконвічну точку відліку в побудові загальної схеми проведення цього цікавого організаційно-педагогічного заходу. А ініціатива, бажання та прагнення педагога-майстра представити свій досвід у цій організаційно-педагогічній формі сторицею окупляться можливістю одержати такий необхідний будь-якому справжньому професіоналу матеріал для творчих роздумів, подальшого послідовного вибудовування свого поступального руху до висот справжнього педагогічного професіоналізму, активного сходження шляхом безперервного професійного росту та самовдосконалення.

Програму майстер-класу слід будувати відповідно до розроблених умов діяльності «Майстер-клас», із урахуванням індивідуальних напрацьовань учителя з інноваційного пошуку щодо впровадження нової ідеї до організації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Структура матеріалів перспективного педагогічного досвіду:

1. Титульний лист.
2. Зміст.
3. Характеристика на автора досвіду (надається адміністрацією навчального закладу).
4. Анотація на досвід (методиста, заступника директора, керівника методичного об'єднання).
5. Власний опис змісту досвіду вчителем.
6. Модель організаційно-педагогічної діяльності установи освіти (школа, методична служба) щодо поширення перспективного педагогічного досвіду.
7. Список рекомендованої літератури з проблеми
8. Додатки до досвіду роботи.

1. Титульний лист.

Він є першою сторінкою матеріалів досвіду, але не нумерується. Обов'язковими елементами даного аркушу є:

- ✓ повна назва управління освіти, методичного центру, навчального закладу;
- ✓ тема досвіду;
- ✓ відомості про автора досвіду, адреса досвіду;
- ✓ рік оформлення матеріалу.

На титулі може бути розміщена фотографія педагога. Естетичне оформлення даного аркушу також є необхідною вимогою.

Особливу увагу треба приділити формулюванню теми ППД. Тема узагальнення досвіду вчителя повинна задовольняти наступним вимогам:

- ✓ містити вказівку на причину (педагогічну проблему), що викликала появу даного досвіду;
- ✓ бути прив'язаною до певних етапів й умов педагогічного процесу.

Формулювання теми досвіду освітніх установ повинна:

- ✓ відображати певний концептуальний контекст, який визначається сукупністю культурних, соціальних, ідеологічних, економічних й інших умов здійснення діяльності;
- ✓ виражати певну професійно-діяльнісну позицію педагогічного колективу.

(«Проектування як засіб формування соціального досвіду учнів у процесі правового й морального виховання», «Патріотичне виховання учнівської молоді засобами музейної педагогіки», «Розвиток художньо-творчого мислення особистості засобами взаємодії різних видів мистецтв і прикладних ремесел»)

Зразок

Управління освіти Держинської міської ради
Міський методичний кабінет
Держинський НВК «Школа – гімназія»

Концентроване навчання української мови
на основі укрупнених схем із використанням краєзнавчого матеріалу
в загальноосвітній середній школі

педагогічний досвід
учителя української мови й літератури

2.Зміст.

У змісті передбачена нумерація сторінок (на відміну від плану). До змісту включають: перелік документів, що супроводжують матеріали (характеристика, анотація); послідовно перелічені назви всіх розділів, підрозділів (якщо вони мають заголовки); перелік публікацій; назви додатків і номери сторінок, які містять початок матеріалу. В змісті можуть бути перелічені номери і назви ілюстрацій і таблиць із зазначенням сторінок, на яких вони вміщені

Зразок

Зміст

I. Опис змісту досвіду

1. Вступ.....	1
2. Технологія досвіду	2
3. Результативність досвіду.....	5
4. Висновки	7
5. Список рекомендованої літератури з проблеми.....	8
Додаток 1. Модель реалізації педагогічних ідей у системі навчання	9
Додаток 2. Розробки уроків з теми	10
Додаток 3. Розробки позакласних заходів	19
Додаток 4. Результати діагностики (таблиці, діаграми)	23
Додаток 5. Творчі роботи учнів	26
Додаток 6. Фотоколаж педагогічної діяльності вчителя	33

II. Методична робота вчителя

1. Методичні заходи щодо поширення педагогічних ідей	37
2. Участь в обласних, міських і шкільних методичних формах роботи	42
3. Видавнича діяльність учителя	47

3.Характеристика на автора досвіду (надається адміністрацією навчального закладу).

Документ, у якому в офіційній формі висловлено громадську думку про автора досвіду як члена колективу.

Реквізити характеристики:

- 1) Назва виду документа.
- 2) Заголовок (прізвище, ім'я, по батькові особи, якій видається характеристика, рік народження; посада).
- 3) Текст, який містить такі відомості:
 - ✓ трудова діяльність працівника (з якого часу в цій установі, на якій посаді);
 - ✓ ставлення до службових обов'язків та трудової дисципліни (вказуються найбільш значущі досягнення);
 - ✓ моральні якості (риси характеру, стосунки з іншими членами колективу);
 - ✓ висновки.
4. Дата складання.
5. Підпис керівника установи (інших відповідальних осіб).
6. Печатка.

Характеристика (ПІБ педагога), учителя _____

(ПІБ педагога) — педагог з 35-річним стажем роботи. Глибока науково-теоретична підготовка, надзвичайна сумлінність і працьовитість, розвинуте почуття відповідальності, ґрунтовна професійна компетентність, витончена педагогічна культура й естетика, любов до учнів, висока мовна ерудиція, методична винахідливість, нестандартний підхід до навчання й виховання дозволили їй стати майстром своєї справи.

Досконало володіє сучасною методикою викладання, уміло підбирає форми, методи, прийоми роботи на уроці й під час позаурочної діяльності, упроваджує досягнення сучасної педагогічної та психологічної науки. Забезпечує умови для засвоєння учнями освітніх програм на рівні обов'язкових державних вимог, розвиває в них пізнавальні інтереси та здібності, формує передовий світогляд. Яскраво та творчо розкриває велич світової літератури, залучає школярів до найвищих досягнень загальнолюдських і національних духовних цінностей, виховує любов до художнього слова.

Уроки (ПІБ педагога) — уроки ерудованого й компетентного вчителя, обізнаного з науковою літературою та інноваційними технологіями, чітко й логічно побудовані, насичені проблемно-пізнавальними завданнями. Оптимально урізноманітнює методику навчальних занять, дотримуючи особистісно орієнтованого підходу до навчання учнів, використовуючи сучасні педагогічні технології інтерактивного, розвивального, проблемного навчання, елементи проектних технологій, розвиток критичного мислення.

Співробітництво учителя й учня, пошукова діяльність, створення ситуацій успіху для самостійної пізнавальної та творчої діяльності, для духовного самовдосконалення, самореалізації й самоствердження дитини, розвиток її творчого потенціалу, уміння прогнозувати в деталях діяльність кожного учня, аналізувати та досліджувати результати своєї праці — це ті умови, які забезпечують ефективність її педагогічної діяльності. Якість навчальних досягнень — 72 %, середній бал — 7,1. Робота вчительки відрізняється цілеспрямованістю, чіткою структурою, творчою новизною в підборі форм, методів і засобів навчання.

Цікаво і змістовно (ПІБ педагога) проводить позакласну роботу з предмета. Це тижні світової літератури, літературні вечори, літера конкурси. Її учні є активними учасниками міжнародної гри-конкурсу «Русский медвежонок — языкознание для всех».

(ПІБ педагога) забезпечує належний контроль за якістю навчально-виховного процесу й об'єктивним оцінюванням результатів освітньої підготовки учнів. Нею вироблено комплекс сучасних діагностичних методик для моніторингового дослідження й аналізу діяльності вчителя та розвитку рівня компетентності учнів з основ наук.

Як керівник Школи передового педагогічного досвіду, вона створила чітку систему вивчення, узагальнення й поширення прогресивного педагогічного досвіду вчителів, надає практичну допомогу в опануванні й розроблянні інноваційних програм, авторських методичних посібників, формує здатність кожного педагога вдосконалювати свою майстерність методами пошуку й експерименту.

У творчому доробку вчителя методичні посібники: «...» (використання методу проектів у світовій літературі), «...» (навчально-ігрові компоненти на уроках), «...», «...», «...» (методичні рекомендації для вчителів-філологів, організаторів позакласної роботи з художнього слова) За методичний посібник «...» визнана лауреатом виставки «...» і занесена до каталогу передового педагогічного досвіду.

За методичні посібники «...» та «...» нагороджена дипломом Департаменту освіти і науки Донецької облдержадміністрації. Є автором численних методичних розробок уроків, позакласних заходів із світової літератури. Друкується у педагогічній пресі, зокрема в журналі «Всесвітня література», видавництво «Педагогічна преса» (2007 рік, № 9; 2010 рік, № 2); у журналі «Зарубіжна література», видавництво «Основа» (2010 рік, № 18); у журналі «Управління школою» (2010 р., № 22–24).

Заслуговує на увагу робота вчителя з батьками. Досвідчений педагог, тонкий психолог спрямовує свою роботу в русло тісної співпраці батьків і дітей. Чітко продуманою системою виховних заходів, лекцій для батьків досягає бажаних результатів.

Керівник «Школи становлення педагога», «Школи перспективного педагогічного досвіду», студії «Навчаючи інших — навчаюся сам», голова методичної ради школи. 2001-го року нагороджена знаком «Відмінник освіти України»; 2008-го року нагороджена Грамотою Державної міської ради за сумлінну працю, творчість, високий професіоналізм та інноваційний підхід до організації навчально-виховного процесу.

4.Анотація на досвід (методиста, заступника директора, керівника методичного об'єднання).

Вона складається керівником навчального закладу або методистом (тобто тим, хто вивчав й узагальнював ППД). Орієнтовна структура анотації на узагальнений матеріал є такою:

- 1) Тема досвіду.
- 2) Автор досвіду: короткі дані про носія досвіду
- 3) Адреса досвіду: назва навчального закладу
- 4) Об'єкт досвіду
- 5) Роки вивчення та рік оформлення досвіду
- 6) Актуалізація досвіду. Аргументація необхідності його вивчення і поширення у відповідності до загальноосвітніх та регіональних завдань, соціальної значущості, спрямованості на подолання суперечностей та недоліків масової педагогічної практики.
- 7) Цілі й задачі, на вирішення яких націлений досвід, їх відповідність реальним потребам практики, зокрема педагогічним утрудненням учителів, керівників шкіл.
- 8) Провідна педагогічна ідея досвіду (основна думка, що визначає зміст досвіду: що саме хочемо змінити, на вирішення якої проблеми спрямовані зміни, яким чином змінити, навіщо?)
- 9) Визначення виду досвіду за характером новизни – новаторський чи раціоналізаторський.

Можна виділити наступні рівні новизни ППД:

- ✓ Глобальний - внесення нових положень у науку, кардинальне перетворення освітнього процесу від постановки нових цілей до нових підходів до освітньої діагностики.
- ✓ Локальний - оновлення одного з елементів педагогічної системи в рамках поточної модернізації.
- ✓ Умовний - незвичайне поєднання раніше відомих елементів.
- ✓ Частковий рівень новизни - використання в конкретних умовах того нового, що вже застосовувалася на інших об'єктах.

10) Сутність досвіду. Даний розділ анотації має відповісти на питання: яким чином (за допомогою яких форм, методів прийомів, способів діяльності) автор досягає реалізації провідної ідеї досвіду. Розкриваються особливості педагогічної системи носія досвіду, педагогічні закономірності, на які спирається досліджуваний досвід подаються конкретні зразки педагогічних напрацювань.

11) Результативність досвіду. Подається на основі показників: особистісного розвитку учнів: сформованості в них громадянських, полікультурних, мовних та інших компетенцій; навчальних досягнень та наявності навичок пошукової діяльності.

12) Висновки й рекомендації (можуть бути розміщені на окремому листі). Треба пам'ятати, що висновки – це «не інвентаризація того, що зроблено, це розкриття значення й сенсу, застосовності результатів»

Зразок

Анотація досвіду роботи

Тема досвіду: Організація самоосвітньої діяльності учнів 8-9 класів у процесі навчання фізики

Автор досвіду: Федорова Ольга Володимирівна

Адреса досвіду: Миколаївська загальноосвітня школа №3

Об'єкт досвіду: навчально-пізнавальна діяльність

Роки вивчення: 2006-2009

Актуальність досвіду:

У сучасній українській школі особлива увага приділяється оптимізації навчального процесу і, зокрема, удосконаленню засобів навчання. Вчителі намагаються підвищити ефективність навчання за рахунок оптимізації змісту навчального матеріалу, методів його викладання й застосування сучасних засобів наочності. Але це не завжди приносить бажаний результат, оскільки якість знань учнів багато в чому залежить від самостійної розумової праці й особистих зусиль кожного з них. Саме тому важливим завданням школи є формування в учнів стійкої потреби в самостійному розширенні й поглибленні своїх знань, в організації їхньої самоосвіти.

Виховання покоління людей, здатних ефективно навчатись протягом життя – провідна ідея сучасної освітньої політики в Україні, визначена Національною доктриною розвитку освіти. Вирішенню даної проблеми сприяє використання моделі навчання на основі створення умов для самостійної діяльності учнів.

Завдання: навчити учнів самостійно мислити, розмірковувати, пізнавати; самостійно засвоювати розумові пізнавальні операції; переживати радість відкриття і переборення труднощів; утверджуватися у власних поглядах на життя, творити своє «Я» (вияв інтелектуальної компетентності та ініціативи)

Ідея досвіду: Забезпечення активної позиції школярів у навчанні через створення умов для самостійної діяльності для формування й розвитку ключових компетенцій особистості.

Новизна досвіду: досвід раціоналізаторський, рівень новизни – частковий.

Сутність досвіду:

Даний ППД ґрунтується на використанні технологій розвитку критичного мислення, теорії розв'язання винахідницьких задач, технології проблемного, інтерактивного, проектного та особистісно-орієнтованого навчання.

Для реалізації запропонованої моделі вчитель використовує в своїй діяльності такі методи, прийоми та форми організації навчальної діяльності учнів, що сприяють підвищенню мотивації учнів до навчання. Формуванню навичок самостійної навчальної діяльності учнів сприяє:

- ✓ Створення атмосфери комфорту, впевненості у собі, власній значущості за допомогою вправ «Чарівна скринька», «Дерево очікувань», які дозволяють забезпечити особистісне цілепокладання кожного учня, визначити обсяг, глибину дійсно важливого для них змісту.
- ✓ Чітке виокремлення вчителем об'єкту міцного засвоєння, базових знань.
- ✓ Активізація діяльності учнів за допомогою цікавих дослідів з підручними матеріалами (додатки 1,3,4).
- ✓ Робота з підручником, карткою-інструкцією, карткою-консультацією, навчальною комп'ютерною програмою, зошитом з друкованою основою передбачає складання схем, навколо яких згодом будується вивчення всієї теми.
- ✓ Використання експериментальних і практичних робіт, які дозволяють забезпечити практичну спрямованість, оволодіння учнями способами й методами пізнання навчання: розв'язання фізичних задач, зокрема експериментальних, різними методами, виготовлення саморобних приладів, розробка й реалізація проектів тощо.
- ✓ Організація навчання в групах і парах.
- ✓ Використання дидактичні ігри: «Рух по колу», «4*4 або 2*2», «Морський бій», «Веселі старты», «Світлофор», «Поле чудес» тощо.
- ✓ Формування й розвиток навичок дослідницької діяльності через розробку системи вправ і завдань (додаток 6), організацію роботи з додатковою науково-популярною літературою та Інтернетом.

Важливим питанням самостійної роботи – є оцінювання та корекція роботи учнів, контроль та самоконтроль власної діяльності. Однією з головних своїх завдань Федорова О.В. бачить у навчанні учнів навичкам колективної й індивідуальної самооцінки. Засобами формування контрольно-оцінних умінь є: доведення до свідомості учнів критеріїв оцінювання, залучення дітей до рефлексивної діяльності.

Результативність досвіду:

За даними психолога, за останні три роки в учнів сформовано належний рівень когнітивних здібностей, позитивна Я – Концепція. Вивчення рівня розумового розвитку свідчить, що високий рівень мають 47% учнів, достатній – 50%, середній – 3%. Результати іспитів (9 клас) показали, що рівень навченості учнів – достатній. Щорічно вихованці Федорової О.В., які навчаються за даною моделлю, беруть активну участь і стають переможцями міських й обласних конкурсів (додаток 10).

Учителем створено дидактичний інструментарій для навчання фізики; пам'ятки для учнів щодо освоєння таких видів діяльності, як проектна, групова.

Федорова О.В. є переможцем міського й лауреатом обласного туру конкурсу «Вчитель року - 2009».

Висновки:

Рівень практичної значущості ППД – предметний і загальнометодичний. Запропонована модель певним чином відрізняється від традиційного підходу до викладання фізики, дозволяє забезпечити практичну спрямованість навчання; активну позицію учня в навчанні; сприяє формуванню й розвитку навчально-пізнавальної компетенції учнів. Позитивні результати дозволяють говорити про можливість використання ППД педагогами, що викладають не тільки фізику, а взагалі предмети природничо-математичного циклу в закладах освіти (загальноосвітніх, а також ліцеях, гімназіях, колегіумах). За умови раціонального відбору, відповідно до вікових особливостей, методів і прийомів активізації самостійної пізнавальної діяльності може бути використаний не тільки у 8-9 класах, а й для старшої школи. Умовами використання даного ППД є: знання й володіння вчителем технологією формування критичного мислення, проектною й інтерактивною технологіями, методикою постановки дослідницьких задач і створення ситуації успіху для кожного учня на рівні практичного застосування; забезпечення комп'ютером й ППЗ з предмету; використання розробленого дидактичного інструментарію; наявність партнерських стосунків у системі «вчитель-учень», «учень - учень».

Серед професійних якостей педагогів для освоєння даного ППД необхідні: володіння комп'ютером, зокрема робота в Інтернеті; сформованість навичок аналітичної, прогностичної, дослідницької діяльності.

Рекомендації:

- ✓ Розробити програму формування в учнів загальнонавчальних умінь і навичок, яка містить пам'ятки й систему вправ, методичні рекомендації.
- ✓ Здійснити підбір відповідного інструментарію для оцінювання навчальних досягнень учнів згідно з Критеріями оцінювання й поставленими завданнями.
- ✓ Конкретизувати критерії й показники оцінювання результативності ППД з даної теми з метою з'ясування ступеню вирішення поставлених завдань щодо сформованості навичок самостійної діяльності, мотивації учнів до вивчення фізики.

Пропонуються такі рівні й форми роботи з ППД, його розповсюдження:

- ✓ рівень школи – розвиток перспективного досвіду з даної теми з врахуванням наданих рекомендацій; муніципальний
- ✓ рівень – участь у конкурсах професійної майстерності; виступи на семінарах, міських методичних об'єднаннях учителів математики, фізики, хімії, біології..

Інформація про осіб, які узагальнювали ППД:

_____, заступник директора з навчально-виховної роботи загальноосвітньої школи _____ (адреса, телефон, e-mail)

_____, заступник директора з навчально-виховної роботи загальноосвітньої школи _____ (адреса, телефон, e-mail)

_____, заступник директора з навчально-виховної роботи загальноосвітньої школи _____ (адреса, телефон, e-mail)

5. Власний опис змісту досвіду вчителем.

Автореферат (опис власного досвіду педагогічної діяльності) може мати таку структуру:

I. Вступ.

1. Дані про вчителя (ПІБ, адреса школи, предмет, що викладається, стаж, кваліфікаційна категорія, педагогічні звання, нагороди).
2. Суперечності, що вирішуються автором досвіду, актуальні для масової практики.
3. Головна ідея досвіду.
4. Наукове обґрунтування досвіду, тобто вказівка на ті педагогічні ідеї, теорії, концепції, які лежать у його основі.

II. Основна частина.

Характеристика головних елементів даної педагогічної системи. Це можуть бути:

1. Особливості організації змісту навчання:
 - ✓ коректування змісту (інша логіка побудови курсу);
 - ✓ диференціація змісту по рівнях складності і об'ємі;
 - ✓ розширення, поглиблення змісту;
 - ✓ профілізація, краєзнавча спрямованість, посилення прикладного аспекту тощо;
 - ✓ інші особливості організації змісту.
2. Особливості організації навчально-пізнавальної діяльності школярів:
 - ✓ нетрадиційна система уроків;
 - ✓ оригінальні методи, прийоми, форми, засоби навчання, контролю і оцінки знань, умінь вчаться (опис їх технологій);
 - ✓ нові правила, алгоритми навчальної діяльності;
 - ✓ оригінальні види завдань, задач, вправ, розроблені автором досвіду.
3. Результат роботи вчителя.

III. Висновок.

1. Вказівка на об'єктивні й можливі суб'єктивні труднощі, що виникають у процесі впровадження даної системи, шляхів їх подолання.
2. Невирішені проблеми (недоліки даної методичної системи).
3. Перспективи розвитку даної системи: над чим працює вчитель, як збирається розвивати, вдосконалювати свою методику.
4. Використана література. При описі власного досвіду бажано здійснювати посилання на використані джерела, що знаходяться у списку літератури. Дані посилання виділяються квадратними дужками, в яких вказується номер за порядком відповідно до списку, а за необхідністю й номери сторінок.

Опис власного педагогічного досвіду

вчителя історії вищої категорії, учителя-методиста спеціалізованої загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № _____ з поглибленим вивченням англійської мови з 1 класу Держинської міської ради Донецької області, лауреата Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року - 2008»

“Робота з історичними джерелами як засіб формування культури історичного мислення сучасного учня”

«...Для історичної освіти учнів набагато більше значення має безпосереднє знайомство учнів з джерелом історичного знання, ніж робота з підручником».
М. Стасюлевич

Сучасна тенденція практично безмежного розширення інформаційного простору, численних інтерпретацій і оцінок минулого вимагають від учителя історії нових підходів до способів опрацювання, аналізу учнями історичної інформації. Практичний аспект оволодіння знаннями, самостійність, розвиток творчого мислення, критична освіченість є актуальними в процесі формування компетентної людини сучасного суспільства.

Однією з важливих цілей навчання історії в школі є формування історичного мислення, яке, за визначенням І. Лернера, Н. Запорожець, С. Терно, являє собою єдність історичних методологічних знань, способів розумових дій та установок особистості на їх застосування в пізнанні та осмисленні конкретних історичних фактів, явищ і процесів.

Щоб розвивати історичне мислення, необхідно залучати учнів до діяльності, яка потребує застосування принципів та методів історичного пізнання. Навчити мислити історично – це означає розвивати навички самостійної роботи, створювати відповідну мотивацію, активно використовувати проблемні методи навчання, проблемні завдання і вправи для розуміння логіки історичного процесу.

Активізації мислення, оволодінню навичками дослідницької роботи, поглибленню розуміння учнями історичних подій, процесів, явищ сприяє робота з різноманітними історичними джерелами: документальними, візуальними, речовими. Актуальність визначеного напрямку і зумовила вибір теми: «Робота з історичними джерелами як засіб формування культури історичного мислення сучасного учня».

Основна ідея досвіду – формування інформаційної компетенції учнів через розвиток самостійного творчого мислення учнів у роботі з історичними джерелами, перетворення історичних джерел з матеріалу для ознайомлення на матеріал для дослідження.

Головною метою своєї педагогічної діяльності, а отже і досвіду, вважаю наступне:

- навчити учнів використовувати різні історичні джерела, критично осмислювати їх;
- знаходити у минулому можливі шляхи розв'язання сучасних суспільних проблем
- використовувати набутий досвід та результати діяльності у своєму житті.

Науково-теоретичну базу дослідження складають публікації, дослідження, рекомендації відомих науковців, дидактів, методистів. Місце історичних джерел в історичній освіті досліджували М. Стасюлевич, А. Гартвіг, М. Рожков, роль історичних джерел у розвитку історичного мислення - І. Лернер, Г. Селевко, С. Терно. Методиці використання історичних джерел присвячені праці В. Мисана, В. Власова, Ю. Комарова, В. Курилів. Розвиток умінь знаходити інформацію, аналізувати, інтерпретувати та оцінювати її передбачено в Концепції загальної середньої освіти – 12-річна школа, Державному стандарті базової та повної середньої освіти (освітня галузь «Суспільствознавство»), навчальних програмах, інструктивно - методичних листах Міністерства освіти і науки.

У Концепції історичної освіти середньої загальноосвітньої 12-річної школи зазначається, що формування змісту історичної освіти будується на багатьох принципах, у тому числі на принципі «альтернативно - проблемного підходу, що передбачає використання різноманітних історичних джерел, ознайомлення з різними точками зору на історичні події і явища».

Технологія реалізації провідної ідеї досвіду

При виборі форм організації навчальної діяльності учнів враховую наступні фактори, що впливають на вибір історичного джерела:

- оновлення змісту історичної освіти;
- перехід на 12-річний термін навчання;
- переведення старшої школи на профільне навчання;
- вивчення шкільних історичних курсів за декількома підручниками в кожному класі.

Важливою умовою вибору джерела є відповідність його змісту, цілям і завданням навчання історії, доступність, зв'язок з програмовим матеріалом.

Розвиток навичок роботи з документами я починаю з 5 класу, продовжую в середній ланці і в старшій школі. Спочатку учні повинні знати, що означає аналізувати документ, як зрозуміти його суть, значення, які існують етапи роботи з текстом. Допомогає їм на першому етапі пам'ятка «Як працювати з текстом історичного джерела» (додаток 1). Корисним для формування вмінь та навичок роботи з документами вважаю використання першоджерел з книги - хрестоматії В. Мисана «Джерело» для учнів 5 класу. До завдань, запропонованих автором, додаю свої. На завершення роботи пропоную учням скласти усну розповідь «Подорож у країну козаків» (додаток 2).

Період підліткового віку, як вважають вчені, є найбільш сприятливим для розвитку мислення. На цьому етапі при роботі з історичними джерелами пропоную учням проблемні завдання, навчаю виділяти головне, порівнювати історичний матеріал, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки. Пам'ятка «Як аналізувати текст історичного джерела» допомагає учням краще зрозуміти суть, причини, значення історичної події чи явища, визначити своє ставлення до тексту історичного джерела (додатки 3, 4).

У 2006-2007 навчальному році, при переведенні шестикласників на 12-річний термін навчання, наша школа отримала 2 варіанти підручників з історії стародавнього світу. Ще один варіант (О. Бандровський, В. Власов «Історія стародавнього світу») був придбаний на кошти батьків. Розмаїття підручників спонукало до пошуку більш ефективних форм роботи з історичними джерелами і текстом підручника для створення цілісної картини подій і явищ (додаток 5).

У старшій школі навички роботи з історичними джерелами вдосконалюються, історичний матеріал вимагає більш високого рівня пізнавальної і розумової діяльності учнів, критичного ставлення до тексту, самостійного, творчого застосування знань (додаток 6,7). У 10-11 класах використовую історичні джерела для складання портретів історичних осіб (додаток 8). Поетапність роботи над історичними документами з урахуванням вікових особливостей робить процес навчання більш осмисленим, розвиває історичне і критичне мислення.

У своїй практиці я використовую історичні джерела на різних етапах уроку:

- для мотивації наступної діяльності учнів на початку уроку (додаток 9);
- для демонстрації розмаїття інтерпретацій, що презентують різні позиції, різні оцінки подій, процесів, явищ (додаток 10);
- для активізації розумової діяльності, а саме, для створення дискусійної ситуації (додаток 11);
- для засвоєння учнями навичок дослідницької роботи (додатки 12,13).

Вважаю доцільним використання історичних документів на уроках тематичного оцінювання. Робота з фрагментами історичних текстів розвиває вміння аналізувати інформацію, застосовувати знання в нестандартних, змінених ситуаціях, висловлювати власне ставлення до змісту джерела (додаток 14).

б). Інтерпретація історичного змісту джерела – звертається увага на історичність ситуації, на важливість документу та його роль і місце в даному історичному контексті.

5. Розвиток навичок дослідницької роботи з документами на уроках і в позакласній роботі.

Досвід використання писемних історичних джерел показує необхідність наступного алгоритму в роботі з ними:

1. Відбір документів.
2. Урахування вікових особливостей при роботі з історичними документами.
3. Використання історичних джерел на різних етапах уроку.
4. Дотримання певних етапів під час аналізу документу.

Первинний аналіз джерела - дає змогу зробити висновки про його об'єктивність, формує навички критичного мислення.

Важливим компонентом шкільної історичної освіти є використання візуальних історичних джерел, до яких відносяться: фото, плакат, карикатура, листівки, таблиці, схеми, діаграми, картини, малюнки, відео. Розвивати навички аналізу візуального джерела допомагає пам'ятка (додаток 15). Робота з візуальними історичними джерелами може використовуватись як фрагмент уроку, як мотивація, підсумок чи узагальнення, як складова тематичного оцінювання, як форма домашнього завдання. (додаток 16).

Результативність досвіду

Досвід організації роботи з історичними джерелами на уроках і в позакласній роботі дає певні позитивні результати. За останні 5 років мною було підготовлено 9 призерів міських і 2 призери обласних олімпіад з історії. Проведені контрольні зрізи виявили достатній рівень сформованості навчальних досягнень учнів (7,2 бал.)

Висновки та рекомендації:

1. Поетапно спланована робота з історичними джерелами з урахуванням вікових особливостей на уроках історії розвиває культуру історичного мислення, сприяє процесу пізнання та осмислення конкретних історичних подій, явищ.
2. Історичне мислення на творчому рівні припускає обов'язкове вирішення проблемних пізнавальних завдань, які заохочують учнів до активної розумової діяльності.
3. Систематична робота з історичними джерелами на уроках історії формує навички дослідницької роботи і критичного мислення.
4. Використання джерел застосовується для забезпечення ефективності уроків, підвищення якості знань, поглиблення, закріплення та узагальнення матеріалу.
5. Під час використання історичних джерел різного типу необхідно пам'ятати про багатоперспективний підхід, коли якась історична ситуація висвітлюється з кількох – щонайменше двох перспектив, що репрезентують різні суспільні позиції та інтереси.
6. Для результативності роботи з історичними джерелами необхідно враховувати наступні елементи: ретельний підбір, різноманітність, створення можливості для порівняння, інтерпретації, яскравість.
7. В умовах, коли на перший план виходять практико - орієнтовані концепції, робота з історичними джерелами розвиває навички самостійного здобуття знань, прагнення до самоосвіти, саморозвитку.

З розширенням інформаційного простору виникла проблема великого впливу на учнів різних інтерпретацій, тлумачень, трактувань історичних подій і процесів, з якими вони зустрічаються на сторінках преси, телебаченні, у кіно та комп'ютерних іграх. Щоб протистояти такому впливу, розвиваю в учнів уміння аналізувати та оцінювати розмаїття поглядів на історичний процес, критично ставитися до них, спонукаю учнів виробляти власну позицію, навчаю аргументувати свій вибір. А головне – навчаю своїх вихованців розуміти, що історія - це не щось викарбуване у граніті, що минуле ніколи не можна реконструювати і що вивчення історії ніколи не закінчується.

6. Модель організаційно-педагогічної діяльності установи освіти (школа, методична служба) щодо поширення перспективного педагогічного досвіду.

Аналіз роботи вчителя й остаточне визначення досвіду

Вивчення досвіду роботи

Відвідування системи уроків

Вивчення документації
вчителя

Опрацювання матеріалів досвіду заступника директора з НВР

Аналіз зібраних матеріалів
на методичному об'єднанні

Обговорення
перспективності й актуаль-
ності досвіду на
педагогічній раді

Літературне опрацювання матеріалів

Картка обміну об'єкту
прогресивного
педагогічного досвіду

Сигнальна картка з
упровадження
прогресивного
педагогічного досвіду

Наказ НВК щодо схвалення досвіду

7. Список рекомендованої літератури з проблеми

Зразок оформлення бібліографічного опису

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Монографії (один чи три автори)	Алфімов В. Н., Артемов Н. А. Діагностика творчої особистості. Книга для вчителя. — Донецьк, 1993.—89с. Якиманская И. С. Личностно ориентированное обучение в современной школе. — М: Сентябрь, 1996. —96с.
Колективний автор	Библиотечно-библиографические знания – школьникам. — М., 1931. —110с.
Перекладні видання	Гроссе Е., Вайсмангель Х. Хімія для допитливих: Пер. с нім.-М.: Хімія, 1980.- 392 с.
Словники	Библиотечное дело: Терминологический словарь / Сост. И. М. Сулова, Л. Н. Уланова. — 2-е изд. — М.: Книга, 1986.-224с.
Складова частина книги	Васьков Ю. В. Теорія розвивального навчання Л. В. Занкова // Педагогічні теорії, технології, досвід. — Х.: Скорпіон, 2000. —3. 24-26.
Тези доповідей	Тесленко В. В. Розвиток творчого потенціалу педагогів і школярів Донеччини // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції у м. Донецьку 3 – 4 листопада 1999 року. – Донецьк: КІТІС, 1999.-С.4-15.
Складова частина журналу	Кремень В. Особистісно розвивальне навчання як науковий пріоритет // Рідна школа. —1998. – №11. – С. 53-57.
Дисертації	Луус Р.А. Исследование оборудования и т.д.: Дис.канд. техн. наук: 05.05.64. —М., 1982.—212с.

8. Додатки до досвіду роботи.

Додатки містять матеріал, що необхідний для розкриття повноти досвіду. В додатки можуть бути включені ілюстрації, дидактичний матеріал, фотографії, описи методик, комп'ютерних програм, авторських програм варіативного компонента, індивідуальних програм для школярів з предмету, розроблених у процесі виконання роботи, творчі роботи учнів, а також таблиці, діаграми, що ілюструють результативність досвіду. Варто звернути увагу на обов'язкове включення системи розробок уроків з визначеної теми й позакласних заходів, що є міні-моделлю, проекцією педагогічних ідей у системі навчання.

Систему розробок уроків рекомендується супроводжувати методичним аналізом теми, що складається з наступних компонентів: основна ідея теми, основні змістовні лінії теми, основна мета (дидактична, розвиваюча, виховна), основні вимоги до знань і умінь, методи роботи.

Додатки нумеруються. В анотації, описі досвіду обов'язково здійснюється посилання на додатки. Наприклад: «...підтверджено позитивною динамікою розвитку навчальної мотивації (додаток 5)...»

Зразок

Перелік додатків
до опису власного педагогічного досвіду

вчителя зарубіжної літератури,
вчителя вищої категорії, вчителя – методиста ЗОШ № _____,
лауреата Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року - 2008»
«Формування критичного мислення й розвиток духовності учнів
5-6 класів 12-річної школи засобами уроку зарубіжної літератури»

Додаток 1. Словнички до уроків зарубіжної літератури (5 штук).

Додаток 2. Використання технології формування критичного мислення на уроках зарубіжної літератури (5 фрагментів уроків).

Додаток 3. Семантичні карти й карти персонажів творів (4 карти).

Додаток 4. Картки з завданнями з різних тем курсу зарубіжна література (5 зразків).

Додаток 5. Конспекти циклу уроків літератури з теми «Літературні казки» (5 уроків).

Додаток 6. Конспект позакласного заходу - літературної вікторини з теми «Казки».

Додаток 7. Завдання шкільної олімпіади із зарубіжної літератури (5 клас).

Додаток 8. Презентація – творча робота учнів з теми «Міф про виникнення світу в різних народів. Спільне і відмінне».

Додаток 9. Матеріали щодо організації роботи шкільного театру (на електронному носії).

Додаток 10. Ксерокопії публікацій учителя у фахових виданнях.

Додаток 11. Методичні рекомендації, розроблені вчителем.

Додаток 12. Ксерокопії нагород (грамот, дипломів).

ОЦІНЮВАННЯ СИСТЕМИ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ

Анкета «Урок очима учня»

Мета: виявити стан, а також характер взаємодії між учителем і учнем у процесі навчальної діяльності на навчальному занятті.

Інструкція щодо заповнення

Поставте проти кожного питання бал, якщо цей показник має місце:

- завжди — 8–9 балів;
- часто — 6–7 балів;
- рідко — 4–5 балів;
- іноді — 2–3 бали;
- практично відсутній — 1–0 балів.

Твердження

1. Мені зрозумілі мета моєї діяльності (що я довідаюся і чого навчуся на уроці) і програма її реалізації.
2. Я беру участь разом із класом в обговоренні завдань уроку.
3. Учитель вносить зміни в план уроку відповідно до наших побажань.
4. Досліджуваний матеріал зрозумілий і доступний мені.
5. У мене є можливість вибрати завдання з урахуванням моїх можливостей та інтересів.
6. У нас кожен учень активно працює на уроці.
7. Мікроклімат на уроці сприяє творчій діяльності.
8. Учитель правильно поводить себе в конфліктних ситуаціях.
9. Учитель надає мені допомогу, коли я відчуваю труднощі, виявляє терпіння й доброзичливість.
10. Учитель використовує проблемні бесіди, спонукає до висловлень різних точок зору.
11. Я беру участь у розроблянні сценаріїв, диспутів, питань для заліку, рольових ігор і т. ін.
12. Результати якості моїх навчальних досягнень задовольняють мене.

Анкета «Урок очима батьків»

Мета: виявити характер взаємин між учителем та учнем на уроці.

Інструкція щодо заповнення

Поставте проти кожного питання позначку:

- «+» — реалізовано цілком;
- «Δ» — реалізовано частково;
- «—» — не реалізовано.

Твердження

1. Учитель залучає учнів до обговорення мети діяльності на уроці.
2. Учитель та учні разом складають план діяльності на уроці.
3. Учитель роз'яснює матеріал доти, поки він не стане зрозумілим усім.
4. Учитель виділяє головне в навчальному змісті й акцентує на ньому увагу учнів.
5. На уроці вчитель надає учням право вибору завдання.
6. Кожен учень активно працює на уроці.
7. Учитель одержує інформацію про те, чи засвоїли учні навчальний зміст.
8. На уроці сприятливий клімат, взаємини доброзичливі.
9. Учитель створює позитивний емоційний настрій у класі.
10. Учитель знімає напругу, утому учнів.

Анкета «Урок очима вчителя»

Мета: виявити стиль учителя, його оригінальні педагогічні знахідки на уроках.

Інструкція щодо заповнення

Поставте проти кожного питання бал:

- завжди — 8–9 балів;
- часто — 6–7 балів;
- рідко — 4–5 балів;
- іноді — 2–3 бали;
- практично відсутній — 1–0 балів.

Твердження

1. Прагну донести до учнів мету навчальної діяльності на уроці та програму її реалізації.
2. Практикую в класі спільне вироблення мети уроку й обговорення програми її досягнення.
3. Вношу зміни до плану уроку відповідно до побажань учнів, прагну врахувати їхні потреби й інтереси.
4. Досліджуваний на уроці матеріал зрозумілий і доступний учням класу.
5. Виділяю на уроці головне й істотніше.
6. Надаю учням право вибрати (запропонувати самим) завдання з урахуванням їхніх можливостей та інтересів.
7. Прагну залучити до активної навчальної діяльності кожного учня.
8. Володію інформацією про те, як кожен учень засвоює навчальний матеріал.
9. Розвиваю в учнів уміння аналізувати й оцінювати результати навчальної діяльності.
10. Мікроклімат на уроці сприяє творчій діяльності, взаємини між учителем і учнями доброзичливі.
11. Об'єктивний у конфліктних ситуаціях, які складаються на уроці.
12. Зауважую на успіхи учнів у навчальній діяльності.
13. Надаю під час уроку індивідуальну допомогу учням у випадку виникнення в них утруднень.
14. Об'єктивний в оцінці знань.
15. Використовую на уроці проблемні бесіди, спонукаю до висловлень різних точок зору, навчаю відстоювати власну думку.
16. Залучаю учнів до розробляння сценаріїв диспутів, рольових ігор і т. ін.
17. На уроці використовую, в основному, такі форми роботи: індивідуальні; парні; групові; сполучення різних форм роботи.
18. Результати якості навчальних досягнень задовольняють учнів.

Кваліметрична модель аналізу педагогічної діяльності вчителя

Шановний колего! Просимо Вас оцінити педагогічну діяльність учителя за наведеними критеріями. Оцінку здійснюють за п'ятибальною шкалою:

- «5» — ця якість у діяльності вчителя виражена на оптимальному рівні;
- «4» — якість виражена на високому рівні;
- «3» — якість виражена на середньому рівні;
- «2» — якість педагогічної діяльності виражена на низькому рівні;
- «0» — утрудняюсь оцінити цю якість.

ТЕЗАУРУС ПОНЯТЬ

«Педагогічні поняття живі, поки знаходяться у центрі уваги як вузли протиріч, поки їх повертають до себе то однією, то іншою стороною, показуючи в різних образах, називаючи різними словами».

У цьому образному вислові підкреслена важливість роботи з термінологією, тим більше, коли це стосується аналізу специфіки того або іншого виду професійної діяльності. На думку вчених, діяльність не може оформитися як самостійна, поки не знайде своєї мови.

Новаторство — це обов'язково прогресивні нововведення, що просувають педагогічну практику вперед, корисне застосування відомого за нових умов. Прогресивні новації виникають, як правило, на науковій основі. Випадкові знахідки — виняток із правил.

Обґрунтування актуальності досвіду — коротка характеристика змісту досвіду й тих практичних проблем, які розв'язують за його допомогою з точки зору розбудови української національної школи й потреб практики.

Педагогічний досвід — це система педагогічних знань, умінь і навичок, способів здійснення творчої педагогічної діяльності, емоційно-ціннісних ставлень, здобутих у процесі практичної навчально-виховної роботи.

Педагогічний досвід — це професійна навчально-виховна діяльність, яку здійснюють на основі існуючих нормативів.

Видами педагогічного досвіду є: прогресивний (передовий); масовий; негативний.

Провідна ідея досвіду — головна думка, що визначає сутність досвіду й передбачає варіативність форм його застосування, реалізацію в сукупності близьких, середніх і далеких перспектив у процесі впровадження, завдяки чому відбувається безперервне поступове поліпшення змісту й організації впровадження.

Прогнозовані результати досвіду — передбачення організаторами створення досвіду можливих його результатів (у загальній формі), які можуть бути сформульовані у вигляді якісних показників змін у навчально-виховному процесі й можуть мати комплексний характер.

Прогнозування — це наукове дослідження особливого роду, предметом якого є не тільки тенденції, а й перспективи розвитку того чи іншого педагогічного явища

Прогресивний (передовий) педагогічний досвід (ППД) — це педагогічний досвід, який характеризують більш високі, порівняно з масовим досвідом, результати, яких досягнуто за рахунок творчого використання сучасної науково-практичної педагогічної бази.

Створення (вирощування) досвіду — це організація дій об'єкта, які сприяють засвоєнню положень моделі та її трансформації в реальну педагогічну діяльність з метою приведення її у відповідність до рівня досягнень педагогічної науки.

Технологія досвіду — алгоритм дій об'єкта, який відображено в моделі, він включає в себе форми, методи, прийоми роботи, основні педагогічні або управлінські операції, засоби вдосконалення певного виду діяльності.

Теоретична база досвіду — сучасні теоретичні ідеї та положення, які є його науковою основою.

Учитель-новатор — це вчитель, який обов'язково спирається у своїй професійній діяльності на відомі йому наукові теорії навчання, бере на озброєння те, що допомагає йому в роботі, вносить зміни, корективи, доповнення.

Формування моделі ППД — це відтворення відповідної системи засобів педагогічної, управлінської, науково-методичної діяльності або окремих її елементів за допомогою понять, схем, рекомендацій, алгоритму дій об'єктів тощо.

Школа ефективного прогресивного педагогічного досвіду — передбачає творчий підхід до розв'язання складних освітніх проблем, визначаючи ефективність педагогічної праці.

Школа педагогічної майстерності — об'єднує групу вчителів (навіть різних за фахом, віком), які володіють необхідними практичними вміннями та навичками певної педагогічної технології.

Школа перспективного педагогічного досвіду (за напрямом) — сприяє розповсюдженню та втіленню в практику педагогів той чи інший перспективний педагогічний досвід роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕАТУРИ

1. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований. – М., 1982.
2. Бікбаєва Л. Про вивчення, узагальнення та впровадження прогресивного педагогічного досвіду: Методичні рекомендації / Л. Бікбаєва – К., 2005. – 223 с.
3. Василенко Н.В. Система управління перспективним педагогічним досвідом педагогів: технологія виявлення, вивчення, узагальнення, поширення, оцінювання / Н.В. Василенко // Шкільний світ. – 2013. - №13-15. – С. 46-70.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Жерносек І.П. Організація науково-методичної роботи в школі.-Х.: Вид. група «Основа», 2006, - 128 с.
6. Загвязинский В.И. Исследовательская деятельность педагога: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 176 с.
7. Игнатьева Г. А., Тулупова О. В. Методические рекомендации по заполнению информационной карты инновационного педагогического опыта// Государственное образовательное учреждение дополнительного профессионального образования Нижегородский институт развития образования. <http://www.niro.nnov.ru/>
8. Кульневич С.В., Гончаров В.И. Управление современной школой/ Учитель, 2003, вып.2.
9. Кухарев Н.В. Педагог-мастер, педагог-исследователь. – Гомель: УОГО, ГОСПО Беларуси, ГОИУУ, 1992. – 212 с.
10. Мельник Н.А. Нові форми впровадження та поширення педагогічного досвіду як важлива умова створення інноваційного освітнього середовища // Н.А. Мельник. – 2013. - №34-36. – С. 88-93.
11. Місюченко Н. Впровадження у навчально-виховний процес прогресивного досвіду: Методичні рекомендації / Н. Місюченко – К., 2005. – С. 223.
12. Набока Л.Я. Поширення педагогічних ідей у практику. Конспект лекції з курсу підвищення кваліфікації керівників загальноосвітніх навчальних закладів
13. Освітні технології: Навч.- метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За ред. О.М. Пехоти. -К.: Видавництво А.С.К., 2003. -255 с.
14. Пахомова Е.Н. Проблемы выявления, изучения, обобщения и распространения педагогического опыта в работе учреждений методической службы / Методист, 2005, № 2
15. Про удосконалення системи вивчення і поширення передового досвіду // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти України. – 1988. – № 1
16. Передовий педагогічний досвід: теорія і методика / Під ред. Л.Л.Момот. – К.: Радянська школа, 1990

17. Праздников Г.З. Готовимся к аттестации: технологии обобщения и описания педагогического опыта: Практическое пособие. – М.: АРКТИ, 2007. – 60 с.
18. Руснак Т. Методика вивчення та узагальнення педагогічного досвіду / Т. Руснак // Шкілький світ. - 2007. – С. 5.
19. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5 т. – К.: Рад школа, 1977. – Т. 4.
20. Сухомлинський В.О. Вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду // ЗОШ I ступеня Досвіду роботи директора школи. – К.: Рад.школа, 1955.
21. Терегулов Ф.Ш. Передовой педагогический опыт: теория распознавания, изучения, обобщения, распространения и внедрения. – М.: Педагогика, 1992
22. Турбовской Я. С. Методическая и организационная система изучения и обобщения педагогического опыта / Москва : Академия педагогических наук, 1990, 123 с.
23. Фридман П.М. Педагогический опыт глазами психолога. – М.: Просвещение, 1987
24. Чепурна Н. Впровадження у практику досягнень науки та передового педагогічного досвіду / Н. Чепурна // Шкільний світ. - 2007. – С. 26.
25. <http://slv.com.ua/bookz/172/5547.html>
26. <http://ellib.org.ua/books/files/pedagog/ped1/5546.html>
27. <http://fizika.net.ua/index.php?newsid=165>
28. <http://awqust.com/>
29. <http://sites.google.com/site/ternivskaschool6/metodicna-storinka>
30. http://www.awqust.com/index_1_view.php?id=28

Передовий педагогічний досвід – це така навчально-виховна чи організаційно-педагогічна діяльність, в процесі якої стабільні позитивні результати у розв’язанні актуальних педагогічних проблем забезпечуються використанням оригінальних форм, методів, прийомів, засобів навчання та виховання або інтеграції вже відомих форм, методів, прийомів, засобів.